

ما از عدالت سهمی داریم سازمان حقوق بشر ایران

سال پنجم شماره ۱۲۵

۲۶ خرداد ۱۳۹۹ / ۱۵ ژوئن ۲۰۲۰

حقوق ما

حقوق کودکان در شبکه‌های اجتماعی

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر ایران / محمود امیری مقدم

سردبیر این شماره: مریم غفوری

تحریریه: احسان حسینزاده، علی اصغر فریدی (مصاحبه‌ها)

صفحه بندی: ماهور خوش قدم

تماس با مجله: mail@iranhr.net

حقوق ما در ویرایش مطالب آزاد است

یادداشت هایی که از روزنامه نگاران و اشخاص دریافت می شود نظر شخصی آنان است و دیدگاه مجله حقوق ما نیست

حقوق کودکان در فضای مجازی

عکس‌های امروز کودکان در فضای مجازی
و دردسر آینده آن‌ها

انتشار تصاویر کودکان، آزارگران جنسی
را جذب می‌کند

در زمینه انتشار تصاویر کودکان در ایران، با خلاء قانونی
روبرو هستیم

استفاده از کودکان برای تبلیغات، از مصادیق بهره‌کشی است

فضای مجازی، بستری بالقوه برای بزه‌دیدگی و
بزهکاری کودکان

یا در دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از ۹۱ روز تا ۲ سال محکوم خواهد شد.^۳

مسئله‌ای که توجه به آن ضروری است اینکه کودکان با توجه به شرایط سنی و بی‌اطلاعی در مورد نحوه سرقت اطلاعاتشان، نیازمند بهره‌مندی از مقررات ویژه و جامعی در این فضا هستند تا اطلاعات شخصی‌شان مورد سوءاستفاده قرار نگیرد.

کودکان به عنوان شهروندان دیجیتال

دیجیتالیزه‌شدن زندگی با افزایش روزافزون استفاده از تلفن‌های هوشمند سرعت بیشتری به خود گرفته است. اینترنت، تلفن‌های هوشمند و شبکه‌های اجتماعی زنجیره‌ای از سبک جدید زندگی‌اند که دیگر شاید ادامه زندگی بدون آنها امکان پذیر نباشد. یونیسف حضور کودکان در فضای مجازی با استفاده از تلفن‌های هوشمند را نه تنها مضر نمی‌داند بلکه اشاره می‌کند دسترسی کودکان به اینترنت باعث افزایش سرعت آموزش امکان دستیابی به موقعیت‌های تحصیلی و شغلی بهتر برای کودکان و نوجوانان می‌شود.^۴

بعد از وقوع همه‌گیری کرونا هم این روند سرعت بیشتری گرفت. بسیاری از مدارس برای ماه‌ها در همه جای جهان تعطیل شد و ۹۱ درصد دانش‌آموزان جهان یعنی حدود ۱/۶ میلیارد کودک مجبور شدند تا از خانه‌ها آموزش را ادامه دهند. این امر بدون حضور آنها در فضای مجازی میسر نمی‌شد.^۵

اما کودکان مشکلات زیادی در این روند دیجیتالیزه شدن داشتند و دارند. عدم دسترسی به اینترنت پرسرعت، فقدان گوشی، تبلت یا رایانه و مهم‌تر از همه و موضوع بحث ما یعنی نبود مقررات مناسب برای حفاظت از کودکان در فضای مجازی. باید توجه کنیم که نمی‌توان به بهانه حفاظت از کودکان، آنها را از یک زندگی دیجیتال و آنلاین محروم کرد.

کودکان هم حق استفاده از مزایای بیشمار اینترنت را دارند و این وظیفه بزرگسالان و مخصوصاً حکومت‌هاست که با وضع قوانین و نظارت سخت اینترنت را به فضایی امن برای کودکان تبدیل کنند. ایران هم در این میان از این قاعده مستثنی نیست. متأسفانه هنوز قانون جامعی برای حفاظت از کودکان در فضای مجازی در ایران تصویب نشده است و شاید گام اصلی مجلس نمایندگان فعلی در این زمینه، این باشد که با الگوگیری از تجارب حقوقی سایر کشورهای پیشرو و تصویب یک قانون جامع به حفاظت از حقوق کودکان در فضای مجازی همت گمارند.

3. https://www.unicef.org/publications/files/SOWC_2017_ENG_WEB.pdf

4. <https://www.unicef.org/coronavirus/keeping-worlds-children-learning-through-covid-19>

جمع‌آوری داده‌های شخصی کودکان بدون اجازه آنها یا والدینشان زده بود، توسط دادگاهی در نیویورک به ۱۷۰ میلیون دلار پرداخت غرامت محکوم شد.^۱

نمونه چنین قوانینی در حقوق اتحادیه اروپا هم وجود دارد. قانون حمایت از اشخاص حقیقی در مورد پردازش داده‌های شخصی آنها^۲ در حقوق اتحادیه اروپا را می‌توان در زمره چنین قوانینی دانست. بر اساس ماده ۸ این قانون کودکان زیر ۱۶ سال برای استفاده از نرم‌افزارها یا وسایط‌های مختلف در فضای مجازی نیاز به اجازه والدین دارند.

در حقوق ایران هر چند مقررات ویژه‌ای نسبت به حفاظت از داده‌های شخصی کودکان در فضای مجازی وجود ندارد اما فصل پنجم قانون جرایم رایانه‌ای مقررات کلی را برای حفاظت از داده‌های افراد بدون در نظر گرفتن عامل سن آنها وضع کرده است.

بر اساس ماده ۷۴۵ این قانون «هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او جز در موارد قانونی منتشر کند

1. <https://www.theguardian.com/technology/2019/sep/04/youtube-kids-fine-personal-data-collection-children->
2. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=DA>

جنسی از کودکان را این‌گونه تعریف می‌کند: «هرگونه تماس بین کودک و یک بزرگسال یا یک کودک بزرگ‌تر که در خلال آن رابطه، کودک قربانی به یک شی برای ارضای نیازهای فرد بزرگسال یا کودک بزرگ‌تر تبدیل می‌شود. این‌گونه سوءاستفاده‌ها معمولاً بوسیله تهدید، فریب، فشار، زور و یا رشوه به کودک قربانی صورت می‌گیرد. در مواردی هم این نوع سوءاستفاده‌های جنسی از کودکان در قبال سوءاستفاده از نیاز کودکان به غذا، پناهگاه، مواد مخدر و یا حتی محبت صورت می‌گیرد و در مجموع این بهره‌کشی‌های جنسی چه در فضای حقیقی صورت گیرند چه مجازی، آسیب‌پذیری کودک موجب بهره‌کشی فرد مجرم از کودک می‌شود.» سوءاستفاده جنسی از کودکان در فضای مجازی در اغلب کشورها جرم انگاری شده است و همینطور مورد توجه کنوانسیون جهانی حقوق کودک نیز قرار گرفته و این کنوانسیون در ماده ۱۹ خود کشورهای عضو را متعهد به اتخاذ تدابیر قانونی کرده تا از هرگونه سوءاستفاده از کودکان جلوگیری شود.^۶

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان نیز که در سال ۹۹ به تصویب مجلس نمایندگان جمهوری اسلامی رسید، مقرراتی در مورد جرم انگاری سوء استفاده جنسی از کودکان در فضای مجازی دارد. بر اساس ماده ۹ این قانون هرگونه آزار جنسی غیر تماسی با کودکان، بهره‌کشی جنسی از طفل و نوجوان از طریق عرضه، در اختیار گرفتن، وادار یا اجبر کردن برای هرزه‌نگاری یا سوءاستفاده جنسی، در دسترس قرار دادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان، استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل و برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به‌منظور هرگونه آزار جنسی جرم‌انگاری شده و مجازات‌هایی از درجه پنج تا هشت برای تنبیه فرد مجرم در نظر گرفته شده است. مساله مهمی که شاید در قوانین ایران بدان توجه نشده است وظیفه قانونی ارگان‌های آموزشی مثل مدارس در آموزش و پیشگیری از وقوع سوءاستفاده‌های جنسی در فضای مجازی است که خلاء وجود چنین آموزش‌های رسمی در مدارس بشدت احساس می‌شود و باید مقرراتی در این راستا وضع شود.

حق کودکان بر حریم شخصی در فضای مجازی

احترام به حریم شخصی انسان‌ها یکی از انواع حقوق بشر است که ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده ۱۷ میثاق جهانی حقوق مدنی-سیاسی این حق را برای نوع بشر به رسمیت شناخته است. هرچند که در زمان تصویب این اسناد بین‌المللی اینترنت هنوز

اختراع نشده بود و فضای مجازی وجود نداشت و تاکید این معاهدات بر حریم شخصی افراد در دنیای آفلاین است؛ اما در سال ۲۰۱۳ مجمع عمومی سازمان ملل ذیل قطعنامه‌ای^۳ حق حریم شخصی انسان‌ها را در دنیای مجازی به رسمیت شناخت.

در همین راستا کشورهای زیادی قوانینی را برای حفاظت از حریم شخصی کودکان در اینترنت به تصویب رسانده‌اند که شاید مهم‌ترین و جامع‌ترین آنها را بتوان در حقوق ایالات متحده یافت. قانون حفاظت از حریم شخصی آنلاین کودکان^۴ که آخرین اصلاحش به سال ۲۰۱۳ برمی‌گردد مقررات جامعی برای حفاظت از حریم شخصی کودکان در بستر آنلاین در ایالات متحده آمریکا دارد.^۵ هدف اصلی این قانون حفاظت از اطلاعات شخصی کودکان نظیر اسم و مشخصات کودک، آدرس، ایمیل و تلفن منزل کودک، مشخصات فیزیکی کودکان، تصاویر و فیلم‌ها و صدا و حتی آی‌پی آدرس آنها است که مورد محافظت قرار می‌گیرد.^۶ قانونی که بر اساس آن شرکت گوگل بخاطر اینکه وبسایت یوتیوب دست به

3. <https://undocs.org/A/RES/167/68>

4. Children's Online Privacy Protection Act

5. <https://www.ftc.gov/system/files/31341-2012.pdf>

6. <https://www.consumer.ftc.gov/articles/0031-protecting-your-childs-privacy-online#whatis>

1. <https://www.unodc.org/e4j/en/cybercrime/module-12/key-issues/online-child-sexual-exploitation-and-abuse.html>
2. <https://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/PublicationSexualViolence/Carr.pdf>

این که ما به عنوان بزرگسال موظف به حمایت از کودکان و رعایت منافع و مصلحت‌شان هستیم، بدان معنا نیست که حق آنها بر حریم خصوصی‌شان به ما واگذار شده است

عکس‌های امروز کودکان در فضای مجازی و دردسر آینده آن‌ها

علی‌اصغر فریدی

تصویری که از کودکان در فضای مجازی ارائه و منتشر می‌شود، می‌تواند به نقض کرامت کودک منجر شود و حریم خصوصی او را نقض کند. به دلایلی چون (۱) ورود به فضاهایی که فضاهای خصوصی کودکان است و به آنها تعلق دارد، (۲) نادیده گرفتن حق آنها بر مالکیت تصویرشان و (۳) ناآگاهی کودکان از اتفاقات احتمالی که برایشان خواهد افتاد، حتی علیرغم اجازه کودک، انتشار عکس‌ها و ویدیوهای آنها می‌تواند نقض حریم خصوصی کودکان باشد.

همچنین بحث ایجاد و شکل گرفتن یک هویت مجازی مطرح است که این هویت مجازی، طبق آنچه که ما از فضای مجازی می‌دانیم، این است که به نوعی تقریباً غیر قابل تغییر و اصلاح است. از طرف دیگر ماندگاری دارد و همچنین می‌تواند به شکل گسترده و فزاینده‌ای در آینده توسط کارفرماها مورد استفاده قرار بگیرد.

یعنی جستجو در دنیای مجازی، از سوی کارفرمایان، برای متقاضیان کار، یکی از متداول‌ترین بخش‌های مصاحبه‌های کاری در دنیای امروز است، که این شامل آن بخش از هویت مجازی می‌شود که از کودکی برای فرد شکل دادند. به دلیل غیرقابل حذف یا اصلاح بودن، عکس‌ها و ویدیوهای

حضور کودکان یا درگیر کردن آنان در شبکه‌های اجتماعی چه عواقبی می‌تواند داشته باشد؟ آیا والدین حق دارند تا هرگونه که مایلند، تصاویر کودکان را در شبکه‌های اجتماعی منتشر کنند؟ مجله «حقوق ما» برای در این باره با حامد فرمند، کنشگر و مدافع حقوق کودک، گفت‌وگو کرده است. مشروح این گفت‌وگو را در زیر می‌خواند.

آقای فرمند! انتشار عکس یا ویدیوهای کودکان در فضای مجازی، توسط افراد خانواده یا رسانه‌ها، چه عواقب زیانباری می‌تواند برای خود کودک به دنبال داشته باشد؟ آیا اصولاً حقوق کودک در چنین شرایطی نقض می‌شود؟

درباره عواقب انتشار تصاویر، چه تصاویر ثابت چه متحرک که از کودکان در فضای مجازی منتشر می‌شود، یا حتی انتشار مطالب نوشتاری در رابطه با کودکان، سال‌هاست که تحقیقات و بررسی‌های زیادی انجام شده است. بخشی از حقوق کودکانی که پیشان به فضای مجازی باز می‌شود، می‌تواند در معرض تهدید قرار بگیرد. شکل و نوع

به اشتراک گذاشته شده در فضای مجازی، می‌توانیم انتظار اثراتی را بر روی آینده شغلی، حرفه‌ای و کاری کودکان داشته باشیم.

کودکان به طور کلی آسیب‌پذیرند اما در رابطه با کودکانی که در کودکی دچار آسیب‌هایی شده‌اند، کودکان قربانی تجاوز، یا کودکانی که آزاری را متحمل شده‌اند یا یک اتفاق ناخوشایند در دوران کودکی داشته‌اند، کودکانی که ما به نام کودکان کار می‌شناسیم، پخش شدن تصاویرشان، باز به طور اختصاصی که در آن هویت‌سازی شده، می‌تواند تاثیرات آسیب‌زا داشته باشد. اگرچه بخشی از مبارزه و تلاش ما باید برای زدودن این انگ‌ها باشد، اما باید در راستای ممانعت از پخش انتشار تصاویر کودکان مُصَرِّ باشیم.

غیر از مواردی که اشاره شد، دسترسی بیماران جنسی به تصاویر کودکان، می‌تواند باعث سوءاستفاده آنها از این تصاویر و اخاذی شود. برخی از والدین با بی‌ملاحظگی در انتشار عکس‌های برهنه از کودکان، زمینه سوءاستفاده را برای سایت‌های پورنوگرافی کودکان هموارتر می‌کنند.

همچنین انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، آنها را می‌تواند در معرض خطر دزدیده شدن یا سوءاستفاده‌های دیگر دهد.

انتشار اطلاعات بی‌ملاحظه راجع به کودکان، در مورد چیزهایی که دوست دارند یا محل زندگی آنها، راه را برای دزدیده شدن آنها آسان و از طرفی کودکان را در معرض خطر و آسیب‌های جسمی، یا آسیب‌های روانی مانند قلدری در فضای مجازی و

یا حتی در فضای واقعی قرار می‌دهد.

قوانین جمهوری اسلامی در رابطه با انتشار عکس و ویدیوی‌های کودکان در فضای مجازی یا رسانه‌های دولتی و غیردولتی چه می‌گویند؟

به دلیل آنچه که قبلاً گفتم، یعنی مجموعه‌ای از آسیب‌های جسمی و روانی که انتشار تصویر کودکان یا اطلاعاتی راجع به کودکان در فضای مجازی می‌تواند به دنبال داشته باشد، این موضوع، اهمیت پیدا کرده است. پس در کشورهایی که قوانین مترقی دارند، مسئله انتشار تصاویر کودکان به صورت واضح در قوانین جای گرفته است.

در قوانین ایران، قطعاً متخصصان و حقوقدانان دقیق‌تر

راجع به آن صحبت خواهند کرد، اما تا جایی که من اطلاع دارم، قانون اخیر حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان، که اخیراً توسط شورای نگهبان، نهایی شد و به تصویب رسید، اشاره‌های مستقیمی به موضوعاتی دارد که ما می‌توانیم از آنها برای جلوگیری از حضور کودکان در فضای مجازی و بهره‌کشی اقتصادی از کودکان در این فضا، استفاده کنیم و از آن بهره ببریم.

چه نقص‌های احتمالی‌بی در رابطه با نقض حقوق کودکان در فضای مجازی، در قوانین ایران وجود دارد که باید اصلاح بشود؟ همچنین در قوانین ایران چه راهکارهایی برای رعایت حقوق و کرامت کودک در فضای مجازی هم

از سوی والدین و هم از سوی رسانه‌ها، در نظر گرفته شده است؟

قانون اشاره‌های خیلی مختصر اما مشخصی را به صورت خاص، در مورد یکی از مهم‌ترین رسانه‌های رسمی، یعنی صدا و سیما دارد و آن را از تولید محتوای مضر برای کودکان ممنوع و منع می‌کند. قانون این رسانه را را موظف می‌کند که قوانین مشخصی را تدوین کند.

آیین‌نامه‌های اجرایی که به صورت مشخص به حقوق کودک اشاره کند، چیزی است که با کمبود آن مواجهیم تا بتوانیم به صورت جدی در نهادی مثل صدا سیما و تمام رسانه‌های چاپی یا دنیای مجازی تصویری یا غیرتصویری، از حقوق کودکان دفاع کنیم.

در این موارد و بحث‌هایی مانند بهره‌کشی و غیره، مجازات‌هایی هرچند نه‌چندان بازدارنده، در نظر گرفته شده است. مواردی از آن در حمایت از کودکان در دنیای مجازی نیز قابل استفاده است.

همچنین قانون اشاره مشخصی می‌کند به گروهی از کودکان که در قانون ایران به عنوان کودکان بزه‌دیده یا بزه‌کار، قربانیان یا رهاشدگان از آزار (هر شکل از آزار) و یا کسانی که خودشان مرتکب جرمی شده‌اند اما کودک هستند.

در هر دو مورد از این گروه‌ها، انتشار تصاویرشان منع جدی دارد و مشخصاً به موضوع زمانی اشاره می‌کند که این انتشار باعث بروز آسیب شود. با توجه به آنچه گفتیم، می‌شود جلو این چنین تصاویری را گرفت و از آسیب‌ها به شکلی جلوگیری کرد.

همانطور که اشاره کردم، این موضوع به صورت خیلی کلی و قابل استنباط در قانون آمده است. اما آنچه قوانین مترقی به آن می‌پردازند، قوانین و آیین‌نامه‌های بسیار دقیقی در حوزه فضای مجازی‌اند. برای همین نیاز است تا با وضوح بیشتر در این حوزه قانونگذاری شود.

قطعا کارشناسان و حقوقدانان راجع به نقض‌ها یا تناقضاتی که حقوق ایران دارد در رابطه با حمایت از کودکان فضای مجازی صحبت خواهند کرد. اما به عقیده من، بر اساس آن چیزی که می‌دانم، مهمترین نقص و کاستی در تناقض در شکل تعریف کودکی و آنجایی‌ست که بحث سن شرعی مطرح می‌شود. با این حال، این قانون در جاهای مشخصی به سن ۱۸ سال به عنوان سن کودکی اشاره می‌کند و بحث روشنی در رابطه با تمام کودکان مشمول این قانون دارد. برای همین می‌شود باز امیدوار بود که بشود برای کودکان، در این حوزه هم استفاده

اینکه نیازمند این باشیم که والدین اطرافیان و احیاناً رسانه‌ها را به دلیل آن چیزی که نقض حقوق کودک می‌دانیم توبیخ کنیم، نیازمند این هستیم که در این باره آموزش جدی بدهیم. یکی از کارکردهای مهم قانون، کارکرد آموزشی است، یعنی خود قانون، تدوین آن، بحث کردن راجع به آن و نقد کردنش، خود این اقدامات، کارکرد آموزشی دارد و افراد جامعه را متوجه مواردی می‌کند که به عنوان نقض حقوق محسوب می‌شود.

در این مورد ما نیازمندیم که بدانیم چه چیزی نقض حقوق کودک در فضای مجازی محسوب می‌شود؟ چرا محسوب می‌شود؟ چطور می‌توانیم و باید از آن مراقبت کنیم؟ به این ترتیب بسیاری از افراد و شهروندانی که در فضای مجازی حضور دارند خودشان می‌توانند کمک کنند برای اینکه این جلوی این اتفاق‌ها کم‌کم گرفته بشود، فرهنگ تغییر کند، رفتارها تغییر کند. قطعاً وقتی پشتوانه قانونی وجود داشته باشد، افراد می‌دانند اگر توان تغییر رفتار نداشته باشند، قانون حامی خواهد بود و جلوی نقض حقوق را خواهد گرفت.

بنابراین به نظر من این بخش یعنی آموزش، نقد قانون و ... بخش بسیار مهمی در راستای جلوگیری و کاهش نقض حقوق کودک است. همین کاری که شما دارید می‌کنید، این گفتگوهایی که شکل می‌دهید، از مهم‌ترین کارکردهایش دقیقاً همین است: آشنایی افراد با حقوق و در مرحله بعدی اگر حقوق نیازمند اصلاح باشد، بتواند مطالبه جمعی را به وجود بیاورد و اگر قوانینی وجود دارد، شرایط و زمینه برای اجرایش فراهم بشود.

بیانه‌های مرجع ملی کمیسیون حقوق کودک، در رابطه با انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و سایت‌های خبری تا چه اندازه‌ای الزام‌آور است؟

در بیانیه اخیر مرجع ملی حقوق کودک آمده که انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و سایت‌های خبری ممنوع است. منتها آن چیزی که من می‌دانم، کارکرد مرجع ملی نظارت بر اجرای پیمان‌نامه و رعایت حقوق کودکان است و در قدم بعدی اقدام برای اجرایی شدن قانون جدید حمایت از کودکان و نوجوانان. مرجع ملی به لحاظ ماموریت و تعریفی که دارد، فاقد قدرت اجرایی است و بیانیه‌ای هم که صادر کرده، ضمانت اجرایی ندارد.

اما سوال مهمی که پیش‌تر هم در رابطه با بیانیه مرجع ملی کمسیون حقوق کودک نوشته‌ام، این است که اساساً چرا این

بیانیه این موقع صادر می‌شود؟ اگر اشتباه نکنم بیشتر از ۲۰ سال از تاسیس و تعریف شدن این مرجع می‌گذرد و فکر می‌کنم چهار یا پنج سالی است که مدیر جدیدی برای این مرجع منصوب شده است. مدیر جدید از لحاظ نوع اظهاراتش و موضوعاتی که به آن اشاره می‌کند، کاملاً به دغدغه فعالان حقوق کودک نزدیک است و این موضوع مهمی است. در طول تمام این سال‌ها که بحث فضای مجازی، بحث حضور پررنگ و بدون ملاحظه کودکان در فضای مجازی، چه توسط والدین و چه به صورت دیگری که به عنوان آن چیزی که ما به عنوان استفاده ابزاری و بهره‌کشی از کودکان قلمداد می‌کنیم، وجود داشته و نقد جدی فعالان را یا به صورت فردی یا به صورت گروهی و نهادهای مدنی به همراه داشت، اما هیچ موقع ندیده بودیم که بیانیه یا مطلبی و موضوعی از طرف مرجع صادر شده باشد.

آن چیزی که جلب توجه کرد، صدور بیانیه در زمان واقعه کشته شدن دلخراش رومینا اشرفی به دست پدرش بود، به عنوان یک زن‌کشی و کودک‌کشی.

ما آن موقع دیدیم که تصاویر متعددی از این کودک/نوجوان دختر در فضای مجازی منتشر شد. آن چیزی که در این بیانیه آمده بود، گرچه پشتوانه درستی داشت و گرچه به مطالب کاملاً درستی اشاره می‌کرد، یعنی اینکه هم بحث کرامت انسانی بوده و هم حریم خصوصی، اما به خاطر اختصاصی کردن اشاره به حجاب نیمه‌کامل، نگاهی تبعیض آمیز و جنسیت‌زده دارد. نگاه مرد سالارانه‌ای که برای زن محدودیت‌های جدی قائل است.

حاکمیت نگران خدشه‌دار شدن آن نگاهی است که خودش برای زن قائل است، و نگران انتشار تصاویر زنان بدون پوشش و یا با پوشش غیر استاندارد مد نظر خودش. این بیانیه به نظر من نه بیانیه‌ای برای حمایت از کودکان در شکل حضورشان در فضای مجازی، بلکه برای محدود کردن شکل حضور کودکان دختر در این فضا بود.

چیزی که متأسفانه کمتر می‌بینیم یک نگاه غیرتبعیض آمیز و کاملاً برابری طلب است که این کاملاً باید مورد نقد جدی قرار بگیرد.

به نظرم این مساله بسیار مهمی است و از نظر من اهمیت داره که به این موضوع هم بپردازیم، به این دلیل که اگر رفتارهای تبعیض آمیز را در شکل‌های مختلفش نبینیم، گاهی صرفاً ظاهر مبتنی بر قوانین بین‌المللی‌اش ممکن است ما را گمراه کند تا شکل تبعیض آمیز و اثرش را در آینده نبینیم.

حق شرط یا حق تحفظ در زمان امضای کنوانسیون حقوق کودک، باعث شد که حکومت اسلامی ایران بتواند از اجرای بسیاری از مفاد مهم این پیمان سر باز زند

انتشار تصاویر کودکان، آزارگران جنسی را جذب می‌کند

با پیشرفت تکنولوژی و همه‌گیر شدن گوشی‌های هوشمند، بسیاری از پدر و مادرها، عکس و ویدیوهای کودکانشان را در شبکه‌های اجتماعی به اشتراک می‌گذارند. اما به اشتراک گذاشتن علاقه‌مندی و مکان‌های مورد علاقه کودکان، کار را برای آزارگران کودک آسانتر می‌کند.

مجله حقوق ما در این باره با نیره انصاری حقوقدان، پژوهشگر و فعال حقوق بشر، گفت‌وگو کرده و زوایای مختلف مساله انتشار تصاویر کودکان در شبکه‌های اجتماعی را با او به بحث گذاشته است.

خانم انصاری! آیا انتشار عکس و ویدیوی کودکان، از سوی والدین در فضای مجازی، نقض حریم شخصی کودک محسوب می‌شود؟ قانون جمهوری اسلامی اسلامی در این رابطه چه می‌گوید؟

نخستین گام قانونی به منظور حمایت از حقوق کودک، پس از جنگ جهانی اول و در سال ۱۹۲۴ به علت پیامدهای جنگ و آسیب‌هایی که از این راه متوجه کودکان شده بود، توسط جامعه ملل در ژنو تنظیم شد که بیشتر در زمینه تغذیه، بهداشت و مسکن برای کودکان جنگ‌زده و آواره و نیز حمایت آنان در برابر آسیب‌های جسمی و روانی ناشی از جنگ بود.

پس از آن، در اعلامیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸ به تصویب رسید، به حقوق کودکان اشاره شد، سپس مجمع عمومی سازمان ملل متحد، در اجلاس مورخ بیستم نوامبر ۱۹۵۹ اعلامیه جهانی حقوق کودک را به تصویب رساند.

به استناد شعار «کودک امروز، رهبر فردا» نخستین اجلاس بانوان اول کشورهای مختلف که در خصوص حقوق کودک در اکتبر ۲۰۱۰

در کشور مالزی تشکیل شد، تأکید کرد: «سرمايه‌گذاري در آموزش صحيح کودکان امروز به ساخت یک ملت و صلح جهانی در آینده کمک می‌کند، آموزش کودکان، خصوصاً در سنین پائین مهمترین ابزار برای رشد و تربیت رهبران مسئولیت‌پذیر و شهروندان خوب در آینده است. آموزش صرفاً و تنها انتقال اطلاعات به شیوه‌ای که در گذشته مطرح می‌شد نیست، بلکه باید مهارت‌ها و رفتارهایی که نوجوانان در بزرگسالی با آن مواجه هستند را نیز باید در نظر گرفت.»

کودک از نقطه نظر علم حقوق به کسی اطلاق می‌شود که از حیث سن، به نمو جسمی و روحی لازم برای یک زندگی اجتماعی نرسیده باشد. همچنین تعریف کودک آزاری به استناد علم حقوق چنین است: «هر فعل یا ترک فعلی که موجب آسیب یا تهدید سلامت جسم و روان و یا سعادت و رفاه و بهزیستی کودک و نوجوان زیر ۱۸ سال به دست والدین یا افرادی که نسبت به او مسئول هستند می‌شود.»

علم روانشناسی، کودک آزاری را این گونه تعریف می‌کند: «هر نوع رفتاری که توسط بزرگسالان نسبت به کودک به صورت غیر تصادفی انجام شود و به نوعی سلامت جسمی و روانی کودک را به مخاطره افکند.»

تعریف کودک به موجب ماده (۱) کنوانسیون حقوق کودک مصوب سال ۱۹۸۹: «منظور از کودک، افراد انسانی زیر ۱۸ سال است مگر اینکه قانون قابل اجراء در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود»

از نایب‌تباری در برخی از کشورهای اسلامی ملحق شده به این کنوانسیون از جمله کشور ایران با توهم مغایرت برخی از اصول پیش‌بینی شده در کنوانسیون با شرع اسلام، از قبول آن سر باز

زده‌اند. مغایرتی که عنوان می‌شود، در خصوص وضعیتِ حقوقی کودکانِ متولد از یک «رابطهٔ آزاد» و به رسمیت شناخته شدن آن از سوی کنوانسیون و نیز در مورد «فرزند خواندگی» است که با قوانین اسلامی مخالفت و مغایرت دارد.

در حقیقت اصل بر این است که کودک دارای حریم خصوصی گسترده‌ای است و به موجب آن راضی نیست و رضایت ندارد حریم خصوصی‌اش نقض شود. بنابراین هرگونه انتشار و اشتراک‌گذاری تصاویر کودکان در فضای مجازی به نوعی نقض حریم خصوصی کودک به حساب می‌آید.

افزون بر آسیب‌های روانی که این مساله برای کودکان چه در مقطع کودکی که در حال حاضر در آن هستند و چه در آینده برای آن‌ها دارد از بُعد حقوقی نیز درباره‌ی نمایش کودک در فضای مجازی و مضرات و پیامدهای حقوقی آن برای کودکان این موضوع قابل بحث و توضیح است.

از بُعد حقوقی با نخستین مساله‌ای که مواجه هستیم نقض «حریم خصوصی» است؛ زیرا که کودک به جهت نداشتن اراده‌ی کافی و کامل برای اعلام رضایت یا عدم رضایت مبنی بر پخش شدن یا نشدن تصاویرش در فضای مجازی، در حقیقت نمی‌تواند رضایت یا عدم رضایت خودش را بیان کند.

در قوانین ایران چه راهکارهایی برای رعایت حقوق و کرامت کودک در فضای مجازی هم از سوی والدین و هم از سوی رسانه‌ها، در نظر گرفته شده است؟

شایان یادآوری است که دولت جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۲ به «کنوانسیون حقوق کودک» ملحق شد، مشروط بر اینکه: «مفاد کنوانسیون در هر دو مورد یاد شده و هر زمان در تعارض با قوانین داخلی، موازین اسلامی باشد و یا قرار گیرد، از سوی دولت مزبور لازم‌الرعايه نباشد».

به سخنی دیگر دولت اسلامی در ایران هنگام امضاء اعلام «حق شرط» کرد: « جمهوری اسلامی ایران نسبت به مواد و مقرراتی که مغایر با شریعت اسلامی باشد حق شرط می‌نماید و این حق را برای خود محفوظ می‌دارد که هنگام تصویب، چنین “حق شرطی” را اعلام نماید.»

با توجه به اینکه به موجب اصل هفتادوهفتم قانون اساسی عهدنامه‌ها، مقاله‌نامه، قرارداده‌ا و موافقت‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس برسد، مجلس شورای اسلامی طی ماده واحده‌ای، الحاق به کنوانسیون را با همین قید کلی ملزم نبودن به موارد مغایر با موازین اسلامی و قوانین داخلی تصویب نمود: «کنوانسیون حقوق کودک مشتمل بر یک مقدمه و ۵۴ ماده به شرح پیوست، تصویب و اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی به آن داده می‌شود، مشروط بر آنکه در هر مورد و در هر زمان که در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد، لازم‌الرعايه نباشد.»

از آن زمان تا دی ماه ۱۳۸۸ هیچ نهاد رسمی به عنوان متولی

اجرای مفاد این کنوانسیون تعیین نشده بود و بعضاً گزارش‌های ادواری در خصوص حقوق کودک از سوی وزارت امور خارجه تنظیم و به کمیتهٔ حقوق کودک سازمان ملل ارسال می‌شد.

در اوایل دولت دهم، این موضوع در دستور کار وزارت دادگستری به عنوان هماهنگ کنندهٔ قوا و رابط قوهٔ قضائیه با سایر قوا قرار گرفت و پس از طی مقدمات و تشریفات این امر در تاریخ بیست‌وهشتم فروردین ماه ۱۳۹۱ دولت به عنوان عنصر اجرایی، زمینه‌های قانونی اجرای مفاد کنوانسیون حقوق کودک را فراهم آورد و برابر مفاد آئین نامه شورای هماهنگی مرجع متشکل از نمایندگان ۱۶ وزارتخانه و نهاد دولتی و وزیر دادگستری تشکیل شد.

بر این پایه وظایف مهمی به شرح ذیل بر عهدهٔ این شورا قرار می‌گیرد: تدوین طرح‌ها و برنامه‌های ارتقاء کودک و ترویج احترام به شخصیت وی (بخوانید تأسیس مهدکودک وکسب مجوز کار در این خصوص در حوزهٔ مسئولیت مساجد) قرارگیرد. پایش و ارزیابی رعایت حقوق کودک در سطح ملی! پیشنهاد اصلاح قوانین و مقرراتِ موجود (که البته عبارات یاد شده بسیار کلی و ناروشن است به نحوی که مشخص نیست که منظور نگارنده و یا تنظیم کنندهٔ این بند، کدام قانون و یا قوانین است) می‌تواند مورد اصلاح و بازبینی قرار گیرد.

از این بیش، رعایت حقوق کودک طیف گسترده‌ای که شامل، شناخت آسیب، شناسایی ظرفیت‌های ملی در قالب نهادهای دولتی و غیر آن، مرور قوانین و مقررات موجود، پیشنهاد اصلاح و یا تغییر قوانین، تعامل با نهادهای موجه بین‌المللی برای ارتقاء سطح حقوق کودک، تعامل با نهادهای تربیتی و علمی به منظور بهره‌مندی از ذخایر علمی در حوزهٔ حقوق کودک است را در بر می‌گیرد.

از دیگر موارد نقض حقوق کودک، هرزه‌نگاری و انتشار عکس‌های نکوهیده در خصوص بزرگسالان و یا کودکان از طریق نشر کتاب، مجلات، دیسک‌های کامپیوتری و… وجود دارد که در این خصوص کمیته حقوق کودک گزارشی حاوی توضیحاتی در خصوص سوء استفادهٔ جنسی را به نشر سپرد. در آن گزارش آمده است: « فحشاء کودکان باید به عنوان جرمی سنگین شناخته شود و واسطه‌ها، شرکاء و مشتریان باید مجازات شوند. پورنوگرافی باید ممنوع شود و مرتکبان آن به اشد مجازات محکوم شوند.»

همچنین مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک گفته است: «انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و سایت‌های خبری علاوه بر نقض حریم خصوصی و حقوق آنها، کودکان را در معرض مخاطره و سو استفاده قرار می‌دهد و این اقدام ممنوع است.»

ورود به حریم خصوصی کودکان، با توجه به صغر سن و عدم توانایی آنها به تصمیم‌گیری در اعمال حق خود، آیا قوانین ایران این حق کودک را قابل واگذاری به دیگران و حتی والدین کرده است؟

والدین با انتشار عکس فرزندان خود در فضای مجازی در حقیقت

والدین با انتشار عکس فرزندان خود

در فضای مجازی در حقیقت حریم

شخصی آن‌ها را نابود می‌کنند

حقوق کودکان در فضای مجازی

حریم شخصی وی را نابود می‌کنند. این در حالی است که «حق تصمیم‌گیری» در این خصوص با والدین نیست. رعایت حقوق و کرامت کودک توسط والدین در فضای مجازی از ضروریات است و عدم رعایت آن به نوعی ورود به حریم خصوصی کودکانی است که به دلیل صِغَرِ سن خود قادر به تصمیم‌گیری و اِعمال حق خود نیستند.

البته بر اساس اسناد بین‌المللی، به ویژه کنوانسیون حقوق کودک، و قانون جرائم رایانه‌ای، این حق کودک قابل تفویض و واگذاری به دیگران، حتی مادر و پدر نیست و گاهی امکان دارد عدم رعایت حقوق کودک در این باره جرم و تخلف محسوب شده و قابل پیگیری قضایی نیز باشد.

برای نمونه چندی پیش یک دختر ۱۸ ساله در اتریش از والدین خود به علت خودداری از حذف عکس‌هایی که از او در کودکی در فیس‌بوک منتشر کرده‌اند، شکایت کرد. او انتشار این عکس‌ها را «شرم‌آور» و نقض حریم شخصی خود خواند. این دختر اتریشی به محض رسیدن به سن قانونی از والدینش به علت انتشار عکس‌های او در فیس‌بوک شکایت کرد.

این دختر درباره انتشار عکس‌های دوران کودکی‌اش توسط والدینش به روزنامه‌ها گفته است: «هیچ حد و مرز و هیچ شرمی نداشته‌اند. برایشان مهم نبوده است من در توالث نشسته‌ام یا برهنه روی تخت سفری دراز کشیده‌ام، هر لحظه زندگی من عکاسی و منتشر شده است.» وکیل او نیز در آن زمان گفته است: «این دختر شانس زیادی برای برنده‌شدن در دادگاه دارد. از دادگاه نیز خواست جدا از حذف عکس‌ها، جریمه نقدی هم برای والدین در نظر بگیرند.»

در حقیقت فضای مجازی با به نشر سپردن تصاویر کودکان صفحه‌های پر مخاطبی را برای فروش محصولات مهیا کرده است، به نحوی که بعضا والدین حتا پیش از تولد فرزندشان با تصاویر سونوگرافی و… دیگران را از چگونگی وضعیت رشد و… کودک مطلع می‌نمایند. در واقع استفاده ابزاری از کودک از همان دوره جنینی شروع و پس از تولد نیز تا سن ۱۷ سالگی آن کودک ادامه دارد.

آیا استفاده ابزاری والدین از فرزندانشان، برای کسب درآمد و تبلیغ محصولات شرکت‌ها، با حقوق کودک و کنوانسیون‌های حمایت از حقوق کودک و قانون جرایم رایانه‌ای منافات دارد؟ قوانین ایران در این رابطه چه اقداماتی را در نظر گرفته‌اند؟

از یک سو بنگاه‌های اقتصادی و بازرگانی و مراکز تولیدی با همراهی و مشارکت والدین برای فروش محصولات از تصاویر کودک بهره برداریِ ابزاریِ تجاری می‌کنند و بدین ترتیب والدین با این اقدام در فضای مجازی کسب درآمد می‌کنند.

افزون بر این‌که والدین فرزندانشان را ابزاری برای کسب درآمد و تبلیغ محصولات شرکت‌ها کرده، که با برخی قوانین در حقوق کودک و کنوانسیون‌های حمایت از حقوق کودک و قانون جرائم رایانه‌ای مغایر بوده و در تعارض با آن‌ها قرار داشته و می‌تواند تخلف و جرم محسوب شود که به استناد قانون قابلیت پیگرد و تعقیب قضایی دارد.

بر اساس این پیمان نامه حقوق کودک که ایران از امضاکنندگان آن است، کودک حق برخورداری از حریم خصوصی و کرامت انسانی را دارد و سوءاستفاده از تصویرش توسط والدین چه با هدف درآمدزایی یا غیر از آن، بدون اجازه کودک، نقض حریم خصوصی او و سبب ورود خدشه به کرامت انسانی او می‌شود.

بدین سیاق، نظر به اینکه در خصوص صیانت از حقوق کودک در فضای مجازی مقررات ویژه ای وجود ندارد، با این حال در جهت حمایت از کودک و در صورت ارتکاب جرم رایانه‌ای که طی آن از افراد کمتر از ۱۸ سال سوءاستفاده شود می‌توان به صورت موردی در دادگاه مورد رسیدگی قرار داد و نیز قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱، خانواده‌ها را به نگهداری کودکان ملزم و از هرگونه آزار جسمی یا روحی منع می‌کند و بهره‌کشی از کودک زیر پا نهادن این قانون بوده و قابل پیگیری کیفری است.

آیا رعایت نکردن حقوق کودک در خصوص حریم خصوصی‌اش در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، از سوی والدین، جرم و تخلف محسوب می‌شود و قابل پیگیری است؟

به استناد ماده ۱۹ پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک، دولت‌ها موظف هستند که کودکان را از هر نوع رفتار و هر نوع بدرفتاری که والدین یا سرپرستان قانونی می‌توانند نسبت به آن‌ها داشته باشند محافظت کنند. برای جلوگیری از هر نوع سوءاستفاده از کودک دولت‌ها موظفند تا اقدامات مناسب اجتماعی را انجام دهند که این مساله‌ی مهمی است.

همچنین در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، مصوب سال ۱۳۸۱، که در حال حاضر قانون لازم‌الاجرا در مورد کودکان است، هرگونه نادیده گرفتن سلامت روانی کودک ممنوع دانسته شده و

ایران، از جمله قانون اساسی، اسناد بالادستی به ویژه سیاست‌های کلی نظام، برنامه‌های توسعه و کنوانسیون حقوق کودک این مرجع مکلف است با ساختار سازی و ایجاد زنجیره تعاملی مستمر با همکاری اعضای شورای هماهنگی مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، مراجع متناظر استانی، قوه قضائیه، سازمان‌های مردم نهاد و سایر کنشگران عرصه حقوق کودک و در مقام پیگیری راهبردی کنوانسیون حقوق کودک در عرصه ملی، زمینه ارتقا همه سویه حق‌های کودکان را فراهم کند.

از این بیش مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک در راستای وظایف راهبردی خود راهبری و اجرای برنامه‌های گوناگون به منظور ارتقا حقوق کودک در جمهوری اسلامی ایران را بر عهده دارد که سلسله اقدامات انجام شده در این راستا فهرستی بلند از اقدامات گوناگون را در بر می‌گیرد. از جمله این موارد می‌توان به تلاش در اصلاح قوانین و مقررات با رویکرد کودک محوری، تدوین لوایح مورد نیاز در راستای حمایت از حقوق کودکان، آموزش حقوق کودک در قالب مدارس فصلی به کنشگران اصلی عرصه حقوق کودک، هماهنگی برای ایجاد کلینیک‌های حقوق کودک اشاره کرد. اکنون بی‌گمان مهم‌ترین راهبرد این مرجع ایجاد زمینه مناسب و گسترش زنجیره تعاملی با دستگاه‌ها و ایجاد زیرساخت فرهنگ حقوق کودک از طریق کنشگران اصلی به سطح جامعه، مدارس و خانواده‌ها است.

بر این اساس، مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، اینگونه تخلفات را محکوم و پیگیری آن از طریق قوه قضائیه تا محکومیت و اجرای قاطع مجازات عاملان جرم راه، با اعزام نماینده‌های ویژه و تحلیل موضوع در صدد ریشه‌یابی علل و عوامل آن و پیشگیری از موارد مشابه ضروری می‌داند. این مرجع اعتقاد دارد، آموزش زنجیره‌ای کنشگران اصلی حمایت از حقوق کودک و تزریق این آموزش‌ها به بطن جامعه، خانواده‌ها و دانش‌آموزان مهمترین عامل بازدارنده در مقابل این افکار متحجرانه است.

اگرچه در قانون تازه این اقدام به طور مستقل جرم‌انگاری شده اما با توجه به اینکه این قانون نهایی و مصوب نشده است، به استناد قانون حمایت از کودکان و نوجوانان سال ۸۱ نیز می‌توانیم این اقدام را جرم بدانیم. زیرا این اقدام موجب آسیب جدی به روان و اخلاق کودک می‌شود و این اقدام قابل تعقیب است.

اگر والدین بدانند با این اقدام چه آسیب جدی به روان کودک وارد می‌کنند، شاید هیچگاه این اقدام را انجام ندهند.

مقامات قضایی باید نسبت به این وضعیت ورود کنند و از سوی دیگر لازم است نسبت به تصویرگران و والدین به طور کلی راجع به استفاده ابزاری از کودکان آگاهی‌رسانی از طریق صدا و سیما و فضای مجازی انجام شود که این اقدامات، چنین آسیب‌ها و مخاطراتی به همراه دارد.

بدین سیاق، تصمیم امروز دایر بر نشر تصویر کودک به هر عنوان که ممکن است در آینده کودک از انتشار آن متضرر یا ناراضی تلقی شود، مغایر حق کودک بر کرامت انسانی، خشونت علیه کودکان،

کودکان تهیه می‌شود، ساعت‌ها باید جلوی دوربین قرار بگیرند، گاهی گریم‌های سنگینی روی کودکان انجام می‌شود و همه اینها موجب آزار و آسیب به کودک می‌شود.

هنگامی که تصاویر کودکان منتشر می‌شود و در معرض دید عموم قرار می‌گیرد، بسیار مخاطره‌آمیز است. افزون بر این مورد توجه قرار گرفتن کودک موجب می‌شود به شخصیت او آسیب جدی وارد شود و به طور ناخواسته مسیر زندگی کودک و آینده شغلی او تحت الشعاع قرار می‌گیرد. چنین اقداماتی به طور جدی باید پیگیری و به والدین آگاهی‌رسانی شود و آنچه که بسیار مخاطره‌آمیز است، این که تصاویر این کودکان با توجه به این‌که در معرض دید عموم قرار می‌گیرد، ممکن است در آینده طعمه‌ای برای آزارگران جنسی یا افراد پدوفیلیا باشد.

طی هفته‌های اخیر آتلیه‌ای در حضور والدین، عکس‌های نامتعارف، بدن‌نما و نیمه برهنه از کودکان آنها گرفته و آنها را در شبکه‌های مجازی منتشر کرده است که واکنش‌هایی را در پی داشته و برخی وکلای یک خیریه قصد داشتند از عکاس این کودکان و آتلیه ذی‌ربط، به صورت رسمی شکایت کنند.

فراتر از این موارد، مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک به عنوان متولی برنامه‌ریزی، هماهنگی، نظارت و پایش حقوق کودک و عهده‌دار حمایت از حقوق کودکان در سطح ملی و بین‌المللی رسالت سنگینی در تأمین، تضمین و ارتقا حقوق کودک بر عهده دارد. به موجب تکالیف درج شده در مبانی هنجاری جمهوری اسلامی

قابل پیگرد قانونی است. بر همین اساس انتشار تصاویر کودک در فضای مجازی را هم می‌توان نقض حریم خصوصی کودک یا به نوعی نادیده گرفتن سلامت روانی کودک دانست و مورد پیگیری حقوقی قرار داد. آسیب‌ها و خطرات بالقوه موجود برای کودکان در سراسر جهان را می‌توان در سه دسته کلی هدف‌گیری تجاری و تبلیغاتی، بهره‌برداری و استثمار جنسی کودکان و نقض حریم خصوصی آنها تقسیم کرد.

افزون بر موارد بیان شده، شایان یادآوری است که بر اساس اصل نخست قانون اساسی حکومت اسلامی در ایران، در خصوص به رسمیت شناختن مذهب رسمی بوده و در اصل ۴ همان قانون تأکید می‌شود که کلیه اصول این قانون و مواد دیگر قوانین عادی (مدنی و کیفری) بر مبنای موازین و مقررات شرعی است، پس، تدوین دیگر قوانین و یا تنظیم آئین نامه‌ها و... نمی‌تواند عملاً دارای ضمانت اجرا بوده و الزام‌آور باشد.

دولت چه وظایفی در قبال حمایت از کودکان در مقابل سوءاستفاده از آنها چه از سوی والدین و چه از سوی رسانه‌ها، در فضای مجازی دارد و چه راهکارهایی به این منظور اندیشیده شده است؟

به طور کلی انتشار تصویر کودکان در هر عنوان و قالبی اما و اگر هایی دارد، از جمله اینکه با انتشار این تصاویر به جای آنها تصمیم می‌گیریم و «آینده‌ای تصویری» برای آنها رقم می‌زنیم که هیچ نقشی در آن ندارند و شاید بعدها با آن موافق نباشند.

عکس و یا هر داده‌ای که در اختیار عموم مردم قرار داده می‌شود، ممکن است به دست افراد بیمار بیفتد و سوء استفاده‌های زیادی از آن بشود. از این بیش حقی به نام «حق بر فراموشی» وجود دارد به این معنی که همه ما حق داریم هیچ داده‌ای از ما در اینترنت وجود نداشته باشد و با انتشار فیلم و عکس و محتواهایی که در فضاهای عمومی منتشر می‌کنیم؛ عملاً این حق را زایل می‌کنیم.

زمانی که صحبت از خانواده‌های محروم می‌شود تمامی این ضرورت‌ها دو چندان می‌شود. تصویری از یک کودک محروم در فضایی ناراحت کننده که قطعاً کسی دوست ندارد در آن محیط باشد موجب ساخت یک تصویر همیشگی از آن کودک در فضایی فلاکت بار می‌شود؛ به گونه‌ای که تا ابد او را درد کشیده و محروم به جامعه معرفی می‌کند. حتا در این باره کیدتاکس (رسانه ویدیویی درباره جهان کودک و نوجوان) نقض حقوق کودکان را مغایر با قوانین کنوانسیون جهانی حقوق کودکان دانسته و بیان داشته، وزارت دادگستری به عنوان ناظر اجرای این قوانین در ایران و همچنین پلیس فتا، باید به وظایف قانونی خود عمل کنند و با خاطیان برخورد کنند.

این رسانه همچنین انتشار چنین تصاویری را مغایر با حفظ شأن و منزلت انسانی ارزیابی کرد و گفت: «در تعاریف عرفی و مذهبی در ایران صراحتاً به حفظ کرامت افراد و پرهیز از کمک‌علنی و خجالت

دادن آنها مکرر توصیه شده است و افزون بر این، کمک‌هایی از این دست از اساس مشکلی را حل نمی‌کند زیرا به دفع پایدار فقر کمک نمی‌کند و چون مقطعی و موردی هست و به شکل سیستماتیک و با عوامل ایجاد فقر برخورد نمی‌شود؛ بنابراین آن را تشدید هم می‌کند.»

انتشار تصاویر کودکان از سوی والدین در فضای مجازی و همچنین استفاده کودکان در مدلینگ نقض حقوق کودک است. در مورد تصویربرداری از کودکان، چه انتشار تصاویر از طرف والدین در فضای مجازی، چه انتشار تصاویر کودکانی که در مدلینگ از آنان استفاده می‌شود یا در موردی که اخیراً برخی تصاویر کودکان به حالت نیمه برهنه یا اروتیک از سوی یک آتلیه منتشر شده، به نوعی استفاده ابزاری از کودکان و بسیار تاسف برانگیز است.

افزون بر این استفاده کودکان در صنعت مدلینگ در حال مرسوم شدن در فضای مجازی است و می‌توان گفت والدین این کودکان به نوعی به عنوان شغل کودک به آن نگاه می‌کنند و با توجه به آسیبی که به کودکان وارد می‌کند، این اقدام به نوعی کار اجباری کودکان محسوب می‌شود. کسب درآمد از طریق کودکان به شیوه ابزاری و انتشار تصاویر آنان در فضای مجازی، قابل پیگیری است و لازم است که آگاهی‌رسانی شود تا والدین بدانند با این اقدام‌شان چه آسیب جدی به کودکان خود وارد می‌کنند.

انتشار تصاویر کودکان، آزارگران جنسی را جذب می‌کند. حتا در بحث مدلینگ گاهی کودکان برای عکس‌برداری و تصویری که از

حق بر تعیین سرنوشت آنان همچنین به واسطه آسیب‌های روحی، جسمی و دیگر آسیب‌ها مغایر مصالح کودکان است. از این رو، هرگونه انتشار تصویر کودکان ممنوع و انجام آن نقض صریح حقوق آنان به شمار می‌رود.

بیانه‌های مرجع ملی کمیسیون حقوق کودک، در رابطه با انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و سایت‌های خبری تا چه اندازه‌ای الزام‌آور است؟

بنا به ماده ۲ – وظایف و اختیارات مرجع ملی به شرح زیر است:
الف – تدوین طرح‌ها و برنامه‌های ارتقای حقوق کودک و ترویج احترام به شخصیت وی ب – پایش و ارزیابی رعایت حقوق کودک در سطح ملی
ماده ۶ – موارد زیر از جمله وظایف و اختیارات شورای هماهنگی است:

الف – تعیین راهبردهای حمایت از حقوق کودک و اولویت‌های سالانه مرجع ملی ب – تصویب چشم انداز، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی ارتقای حقوق کودک

ماده ۱۳ – کارگروه حمایت و هماهنگی موظف است حسب ارجاع برای رعایت هر چه بیشتر حقوق و منافع کودکان در جامعه در راستای نیازهای بومی و معیارهای پذیرفته شده در کنوانسیون حقوق کودک، راهکارهای لازم را برای هماهنگی میان دستگاه‌های اجرایی، موسسات و تشکیلات غیردولتی متولی و مرتبط با حقوق کودک به عمل آورد و پیشنهاد خود را جهت تدوین و اجرای برنامه های ارتقای حقوق کودک و حمایت از آنان به شورای هماهنگی اعلام نماید.

در بیانیه مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک آمده است: «یکی از موارد فاحش نقض حقوق کودک نشر و بازنشر تصاویر کودکان با اهداف مختلف نظیر نمایش زیبایی‌ها و استعداد‌های کودکان، بر انگیزختن حس ترحم مخاطبان، تبلیغ کالا و خدمات در فضای مجازی و رسانه ملی، سایت‌های خبری و اینترنتی و صفحات شخصی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی حتی والدین است.» که این اقدام افزون بر نقض حریم خصوصی کودکان، نادیده انگاشتن مصالح عالیه آنان تلقی می‌شود و به صورت بالقوه می‌تواند کودکان را در معرض مخاطرات و آسیب‌های جسمانی و روانی در آینده قرار دهد.

همچنین در این بیانیه آمده است: در این میان خطای مرسوم دیگری که در خصوص این کودک توسط اشخاص حقیقی و حقوقی آگاهانه یا ناآگاهانه رخ داده و می‌دهد نقض یکی دیگر از مصادیق حقوق کودک با انتشار تصاویر وی در فضای مجازی و سایت‌های خبری است؛ نقض حقی که متأسفانه با استقبال در فضای مجازی مواجه می‌شود.

در حقیقت مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک در راستای وظایف راهبردی خود راهبری و اجرای برنامه‌های گوناگون به منظور ارتقا

حقوق کودک در جمهوری اسلامی ایران را بر عهده دارد که سلسله اقدامات انجام شده در این راستا فهرستی بلند از اقدامات گوناگون را در بر می‌گیرد.

از جمله این موارد می‌توان به تلاش در اصلاح قوانین و مقررات با رویکرد کودک محوری، تدوین لوایح مورد نیاز در راستای حمایت از حقوق کودکان، آموزش حقوق کودک در قالب مدارس فصلی به کنشگران اصلی عرصه حقوق کودک، هماهنگی برای ایجاد کلینیک‌های حقوق کودک، پیشگیری از نقض حقوق کودک است اما اکنون بی‌گمان مهم‌ترین راهبرد این مرجع ایجاد زمینه مناسب و گسترش زنجیره تعاملی با دستگاه‌ها و ایجاد زیرساخت فرهنگ حقوق کودک از طریق کنشگران اصلی به سطح جامعه، مدارس و خانواده‌ها است.

سیر تصویب قوانین ما گاهی آن‌قدر

طولانی می‌شود که موضوعات تازه را در

بر نمی‌گیرد

عهدنامه‌ها، مقاله نامه، قراردادها و موافقت‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس برسد، مجلس شورای اسلامی طی ماده واحده‌ای، الحاق به کنوانسیون را با همین قید کلی ملزم نبودن به موارد مغایر با موازین اسلامی و قوانین داخلی تصویب نمود: «کنوانسیون حقوق کودک مشتمل بر یک مقدمه و ۵۴ ماده به شرح پیوست، تصویب و اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی به آن داده می‌شود، مشروط بر آنکه در هر مورد و در هر زمان که در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد، لازم الرعایه نباشد.»

اما با توجه به آنچه بیان گردید، شورای نگهبان در نظریه شماره ۶۰۵۷- ۱۱،۴،۱۳۷۲ خود به مجلس، موارد «مخالفت» با کنوانسیون را با موازین شرع، مشخصاً اعلام کرده است: « بند ۱ ماده ۱۲، آزادی عقیده) بند ۱ ماده ۱۳، آزادی بیان) بند ۲ ماده۱۳ محدودیت‌هایی نسبت به این حق، بند ۲ ماده ۱۵، محدودیت

نسبت به حق آزادی تشکیل اجتماعات و شرکت در آنها) بند ۱ ماده ۱۶، منع دخالت در امور شخصی و خانوادگی) بند ۱ قسمت

۱ ماده ۲۹، جهت‌گیری آموزش کودک)»

مجلس شورای اسلامی نیز پس از دریافت نظر شورای شورای نگهبان، به جای اینکه موارد مشخص شورای نگهبان را تأمین کند، با اصلاح یک عبارت کوچک در متن ماده واحده (عبارت «باشد و یا» را پس از کلمه «اسلامی» و پیش از کلمه «قرار گیرد» اضافه کرد) اکتفا نمود و آن را تصویب کرد.
مجلس شورای اسلامی نیز پس از دریافت نظر شورای شورای نگهبان، به جای اینکه موارد مشخص شورای نگهبان را تأمین کند، با اصلاح یک عبارت کوچک در متن ماده واحده (عبارت «باشد و یا» را پس از کلمه «اسلامی» و پیش از کلمه «قرار گیرد» اضافه کرد) اکتفا نمود و آن را تصویب کرد.

در حقیقت با این عبارت، شورای نگهبان یک حق «تحفظ کلی» را پذیرفت و مصوبه مجلس را اینگونه تأیید کرد. بدین صورت که «... مشروط بر اینکه مفاد آن در هر مورد و هر زمان در تعارض با قوانین داخلی و موازین اسلامی باشد و یا قرار گیرد، از طرف دولت جمهوری اسلامی لازم الرعایه نباشد.»

مفهوم شرط یاد شده، این است که دولت اسلامی در ایران با پیوستن به کنوانسیون در صدد برنمی‌آید که قوانین خود را با مقررات کنوانسیون وفق دهد و آن را اصلاح نماید؛ بلکه، قوانین خود را اجرا کرده و تنها قوانینی را که مناسب بداند وضع و اجرا می‌نماید و هر جا که مقررات کنوانسیون با قوانین کنونی یا قوانین

مصوب بعدی مغایر تشخیص داده شود، از منظر حکومت اسلامی لازم الرعایه نیست. همین اگر است که مورد اعتراض بسیاری از کشورها قرار گرفته و این شرط کلی را غیرقابل قبول و غیرمنطبق با کنوانسیون می‌دانند.

از دیگر فراز در ارزیابی کلی از کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک ۱۹۸۹ می‌توان بیان داشت که اصول مندرج در این کنوانسیون مبین نیازمندیهای اساسی و بنیادین کودکان و نیز خانواده، جامعه و دولت در برآورده کردن نیازهای آنان و متضمن تدابیر اجرایی در حمایت از کودکان است.

اگرچه این کنوانسیون از نقاط قوت و مثبت برخوردار است، اما ایراداتی نیز بر آن وارد است. از جمله عدم وجود نوآوری و ابتکار در برخی مواد، عدم تعریف کودکان بزهکار، عدم توجه به برخی از اصول مترقی جهان، وجود «حق تحفظ» برای کشورها، ابهام و اجمال در برخی از موارد و یا عدم تعریف کودک پناهنده. همچنین کنوانسیون دارای خلاء است از جمله، توارث فرزند از والدین، حقوق سیاسی کودک، حقوق مربوط به ورزش... با این همه نواقص و کاستی‌های کنوانسیون دارد، به حیث تدوین مقرراتی جامع درباره حقوق کودکان، انتظارات جامعه بشری را در حمایت از کودکان برآورده است.

البته فارغ از این موارد در قانون مصوب ۱۹۷۴ در حوزه فضای مجازی و جرائم رایانه‌ای که مشخصاً در مورد بزهکار کودکان اشاره دارد و نیز در قوانین دیگری نظیر قانون امنیت سایبری سال ۲۰۱۰ و سال ۲۰۱۲ مواردی وجود دارد. در حال حاضر قوانینی در آمریکا وجود دارد که در تمامی آنها، محدودیت سنی در فضای مجازی برای گروه‌های سنی جامعه وجود دارد. آسیب‌ها و خطرات بالقوه موجود برای کودکان در سراسر جهان را می‌توان در سه دسته کلی هدف‌گیری تجاری و تبلیغاتی، بهره‌برداری و استثمار جنسی کودکان و نقض حریم خصوصی آنها تقسیم کرد. از این بیش عصر دیجیتال و رسانه از سال ۲۰۰۰ شروع و به تدریج بیشتر و بیشتر شده است. حال به نظر می‌رسد لازم است تا مواد یا مواردی درباره حقوق کودک در فضای مجازی به این کنوانسیون افزوده شود. قانون حمایت اینترنتی از کودکان مصوب ۲۰۰۰ و قانون کودکان مصوب ۲۰۰۸ است که هر یک مقررات جامعی در خصوص حمایت از کودکان و تضمین امنیت آن‌ها دارد. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر لزوم تضمین آزادی بیان که شامل انتقال و دریافت آزاد اطلاعات از طریق هر رسانه‌ای می‌شود، تاکید دارد، اما باید دقت داشت که این حق از جمله معدود حقوقی است که توسط این سند بین‌المللی مشمول محدودیت شده است.

میثاق بدین نکته اشاره دارد که اعمال حقوق تصریح‌شده در ماده ۱۴ مستلزم حقوق و مسئولیت‌های خاصی است و می‌تواند در صورت مغایرت با احترام به حقوق و حیثیت دیگران، حفظ امنیت ملی و با نظم حقوقی و سلامت با اخلاق عمومی مشمول محدودیت شود.بی‌شک نقض حریم خصوصی کودک و قرار دادن

وی در معرض محتویات غیراخلاقی از جمله مواردی هستند که طبق تصریح میثاق خط قرمزی برای آزادی دریافت و انتقال آزاد اطلاعات به شمار می‌روند. از سوی دیگر ماده ۲۴ کنوانسیون حقوق کودک مقرر داشته است که کشورهای عضو متعهد هستند تا از کودکان در مقابل همه اشکال سوءاستفاده و استثمار جنسی حمایت به عمل آورند. بدین منظور همه کشورهای عضو باید همه اقدامات مقتضی ملی، دوجانبه و چندجانبه را برای جلوگیری از تشویق یا وادار کردن کودکان به شرکت در هرگونه فعالیت جنسی غیرقانونی و استفاده استثماری از کودکان در اعمال غیراخلاقی انجام دهند. فعالان حقوق کودک با تاکید بر حفظ حریم خصوصی کودک و رعایت کرامت انسانی او و همچنین توجه به آثار روانی احتمالی ناشی از حضور رسانه‌های کودک، بر توجه مدام رسانه‌ها و فعالان مدنی، اجتماعی و سیاسی در نحوه حضور کودکان در رسانه‌ها و شکل به تصویر کشیده شدن‌شان تاکید دائمی می‌کنند. آنها نگرانند که مسیر تامین منافع کودک، به دیده شدن صرف او تقلیل پیدا کند و موضوع مهم دفاع از حقوق او به نمایشی صرف بدل شود. حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان در فضای مجازی تنها انتشار عکس‌های آنها در صفحه‌های شخصی در اینترنت نیست. کنترل حضور کودکان و نوجوانان در اینترنت نیز یکی از اصول در حمایت از حقوق کودکان و نوجوانان در فضای مجازی است.

و این در حالی است که در ایران تنها یک قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ در حوزه قانون جرائم رایانه‌ای وجود دارد که البته عمده محتوای قانون جرائم رایانه ای، شامل جرائم سنتی مانند کلاهبرداری، جعل، سرقت و... است که در محیط طبیعی و غیرمجازی نیز کاملاً با آنها آشنا هستیم.

از سوی دیگر در قانون جرایم رایانه‌ای نیز انتشار تصاویر بدون رضایت افراد از طریق سیستم‌های رایانه‌ای که موجب ضرر یا هتک حیثیت شود قابل پیگرد و مجازات دانسته شده است. اما این اقدام‌های خلاف مورد تعریفو تبیین و جرم انگاری واقع نشده اند. در لایحه‌ی حمایت از کودکان و نوجوانان نیز مجدد به این مساله پرداخته شده که هر کودکی که در معرض آسیب جسمی، روانی یا اخلاقی و وضعیت مخاطره‌آمیز است احتیاج به مداخله و حمایت قانونی دارد!

در حقیقت در قوانین ایران، ما به صورت خاص نمایش کودکان در فضای مجازی جرم‌انگاری نشده، اما نقض حریم خصوصی در پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک که ایران هم به آن پیوسته، ممنوع دانسته و حریم خصوصی کودک به رسمیت شناخته شده است. از موارد برجسته اینکه به استناد ماده ۱۹ پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک دولت‌ها موظف هستند که کودکان را از هر نوع رفتار و هر نوع بدرفتاری که والدین یا سرپرستان قانونی می‌توانند نسبت به آنها داشته باشند محافظت کنند. برای جلوگیری از هر نوع سوءاستفاده از کودک دولت‌ها موظفند که اقدامات مناسب اجتماعی را انجام دهند که این مساله‌ی مهمی است.

با نگاهی به اسناد بین‌المللی می‌توان ضرورت دسترسی آزاد کودکان به منابع اینترنتی و نیز ضرورت گردش آزاد اطلاعات را برداشت کرد. اما چنان که بیشتر اشاره شد واقعیت‌های موجود در فضای اینترنت رویکردی حفاظتی بیشتری برای کودکان را طلب می‌کند. با توجه به ماهیت خاص فضای مجازی که آثار آن فراتر از مرزهای سرزمینی دولت است و مخاطبان آن در سراسر جهان به سادگی امکان دسترسی به محتویات آن را دارند، ضرورت اتخاذ اقدامات بین‌المللی برای محدودسازی برخی محتویات زیان‌بار و مخرب آن برای کودکان با همکاری همه اعضای جامعه بین‌الملل امری انکارناپذیر است.

به دیگر سخن مبنای حقوقی اصلی برای دسترسی آزاد کودکان به محتویات اینترنتی را می‌توان ماده ۱۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی دانست. این ماده بر این نکته تاکید دارد که هر کسی از حق آزادی بیان برخوردار است که شامل آزادی تفحص، دریافت و انتقال اطلاعات می‌شود؛ اینها دربرگیرنده همه عقاید، صرف‌نظر از ملاحظات مرزی، خواه به صورت شفاهی، مکتوب چاپی و به‌صورت هنری و هر رسانه دیگر است.

به‌طور خاص‌تر ماده ۱۷ کنوانسیون حقوق کودک اشاره می‌دارد که کودکان باید به تمامی منابع گوناگون ملی و بین‌المللی اطلاع‌رسانی، به‌ویژه منابعی که برای سلامت جسمی و روانی وی مفید هستند، دسترسی داشته باشند. این ماده در ادامه به تمایل کشورهای عضو به تشویق و تسهیل ارتباط جمعی در راستای کاربری‌های اجتماعی و فرهنگی و نیز همکاری‌های بین‌المللی دولت‌ها عضو در این زمینه تاکید می‌کند.

همچنین در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان که مصوب سال

۱۳۸۱ و در حال حاضر قانون لازم‌الاجرا در مورد کودکان است، هرگونه نادیده گرفتن سلامت روانی کودک ممنوع دانسته شده و قابل پیگرد قانونی است. برهمن اساس انتشار تصاویر کودک در فضای مجازی را هم می‌توان نقض حریم خصوصی کودک یا به نوعی نادیده گرفتن سلامت روانی کودک دانست و پیگیری کرد.

از سوی دیگر در قانون جرایم رایانه‌ای نیز انتشار تصاویر بدون رضایت افراد از طریق سیستم‌های رایانه‌ای که موجب ضرر یا هتک حیثیت شود قابل پیگرد و مجازات دانسته شده است. در لایحه‌ی حمایت از کودکان و نوجوانان نیز مجدد به این مساله پرداخته شده که هر کودکی که در معرض آسیب جسمی، روانی یا اخلاقی و وضعیت مخاطره‌آمیز است احتیاج به مداخله و حمایت قانونی دارد! از دیگر فراز این لایحه به موضوع بهره‌کشی اقتصادی پرداخته و گفته به‌کارگیری غیرقانونی طفل و نوجوان و وارد کردن آن‌ها به کار یا خدمتی که از لحاظ جسمی، روانی اخلاقی و اجتماعی برای او خطرناک باشد قابل مجازات است. این بهره‌کشی اقتصادی به نوعی با موضوع انتشار تصاویر کودکان و و درآمدزایی که خانواده‌ها از این راه دارند هم‌سو است.

تنها در ماده‌ای از قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب آذرماه ۱۳۸۱ آمده است: «هرگونه بهره‌کشی و به کارگیری کودکان به منظور اعمال خلاف را جرم اعلام نموده است. در هر حال گردشگری جنسی، پورنوگرافی، بردگی جنسی و دیگر جرائم سازمان یافته که در عرصه بین‌المللی وجود دارد و ممنوعیت آنها اگرچه مورد تأیید کنوانسیون‌های بین‌المللی قرار گرفته است، اما نیازمند همکاری بیشتر دولت‌ها با یکدیگر و به منظور مبارزه با این پدیده غیر انسانی و اقدام مثبت دولت‌ها در جهت تدوین و وضع

موثر و اتخاذ تدابیر و ضمانت‌های اجرایی و ایجاد نهادهای نظارتی است. و این در حالی است که در قوانین کیفری تنها در ماده (۶۴۰) قانون مجازات اسلامی، فصل هجدهم تحت عنوان جرائم ضدعفت و اخلاق عمومی به نحو کلی و عام مقرر شده است: «هر نوشته یا طرح، گراور، نقاشی، تصاویر، مطبوعات، اعلانات، علائم، فیلم، نوار و بطور کلی هر چیزی که عفت و اخلاق عمومی را جریحه‌دار نماید، برای تجارت و توزیع بگذارند و.....به حبس از سه ماه تا یکسال و جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا شش میلیون ریال و ۷۴ ضربه شلاق و یا به هر دو مجازات یاد شده محکوم خواهد شد.»

در قانون حمایت از کودکان و نوجوانان که تاکنون در ایران به تصویب نرسیده است، نکته‌ای درباره حمایت از کودکان و نوجوانان در فضای مجازی وجود ندارد. در لایحه جدیدی که قرار است در حمایت از کودکان و نوجوانان تصویب شود و درحال حاضر در دست بررسی در کمیسیون قضائی مجلس است، می‌توان این نکته را نیز افزود. از دو سال پیش در انجمن حقوق کودکان این موارد مورد بررسی قرار گرفته و لایحه تنظیم‌شده به مجلس شورای اسلامی ارسال شده است. این لایحه، لایحه‌ای کم‌نقص عنوان شده است، اما تاکنون با وجود نواقص کمی که داشته است و نیز برطرف شده، به تصویب نرسیده است. می‌توان اکنون مواردی دیگر نیز تا پیش از تصویب این لایحه به آن افزود. در ابتدا نیز این مواد کمی در این لایحه وجود داشت و به تدریج موارد متعددی به آن اضافه شده و اکنون به بیش از ۷۰ بند رسیده است.

با نگاهی به اسناد بین‌المللی می‌توان ضرورت دسترسی آزاد کودکان به منابع اینترنتی و نیز ضرورت گردش آزاد اطلاعات را برداشت کرد. اما چنان که بیشتر اشاره شد واقعیت‌های موجود در فضای اینترنت رویکردی حفاظتی بیشتری برای کودکان را طلب می‌کند. با توجه به ماهیت خاص فضای مجازی که آثار آن فراتر از مرزهای سرزمینی دولت است و مخاطبان آن در سراسر جهان به سادگی امکان دسترسی به محتویات آن را دارند، ضرورت اتخاذ اقدامات بین‌المللی برای محدودسازی برخی محتویات زیان‌بار و مخرب آن برای کودکان با همکاری همه اعضای جامعه بین‌الملل امری انکارناپذیر است.

این در حالی است که سیر تصویب قوانین ما گاهی آن قدر طولانی می‌شود که موضوعات تازه را در بر نمی‌گیرد. برای نمونه همین لایحه‌ی حمایت از کودکان و نوجوانان که سال ۱۳۹۱ پس از سه سال توسط مجلس شورای اسلامی اعلام وصول می‌شود و تا امروز یعنی سال ۱۳۹۹ هنوز مصوب نشده است. در نتیجه موضوعات تازه مانند نمایش کودکان در فضای مجازی، مسوولیت والدین و درآمد حاصله از این نوع فعالیت‌ها دارای خلاء قانونی باقی مانده و نیازمند بازنگری و تغییر مجدد خواهد بود.

در زمینه انتشار تصاویر کودکان در ایران، با خلاء قانونی روبرو هستیم

با همه‌گیر شدن گوشی‌های هوشمند و هجوم مردم برای عضویت در شبکه‌های اجتماعی، قانون‌گذاران در کشورهای مختلف در صدد برآمدند تا برای فعالیت در دنیای مجازی چارچوب‌هایی را تعیین کنند. حضور کودکان و همچنین جلوگیری از سوءاستفاده از کودکان در فضای مجازی و استفاده از عکس کودکان در این فضا، یکی از مقررات و قوانینی بود که بسیاری از کشورها برای آن اهمیت ویژه‌ای قائل شدند.

در ایران، مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، به عنوان متولی برنامه‌ریزی، هماهنگی، نظارت و پایش حقوق کودک عمل می‌کند. این نهاد همچنین عهده‌دار حمایت از حقوق کودکان و تامین تضمین و ارتقاء حقوق آنان را بر عهده دارد.

یکی از وظایف این نهاد، ایجاد زمینه مناسب و گسترش زنجیره تعاملی با دستگاه‌ها و ایجاد زیرساخت فرهنگی حقوق کودک از طریق کنشگران اصلی به سطح جامعه، مدارس و خانواده‌هاست. از طرفی بنا بر تعریف، یکی دیگر از اهداف عملکرد اصلی مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک وزارت دادگستری، جلوگیری از موارد نقض حقوق کودک در سطح ملی و بین‌المللی است.

به باور مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، یکی از موارد فاحش نقض حقوق کودک، نشر و بازنشر تصاویر کودکان

مجازی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی حتی والدین باشد. این اقدام علاوه بر نقض حریم خصوصی کودکان می‌تواند، کودکان را در معرض خطر و آسیب‌های جسمی و روانی قرار دهد.

در همین راستا، سال ۲۰۱۶ فرانسه برای نخستین بار در جهان، موضوع انتشار عکس کودکان در فضای مجازی را در قوانین حفظ حریم خصوصی پیش‌بینی و جریمه سنگینی هم برای نقض آن وضع کرد. برابر این قانون اگر فردی بتواند به دادگاه ثابت کند که عکسی که پدر یا مادرش در فضای مجازی منتشر کرده‌اند، برایش شرم‌آور

انتشار تصاویر و ویدیوهای کودکان در فضای مجازی، چه توسط افراد خانواده و چه توسط رسانه‌ها، چه عواقب زیانباری می‌تواند برای کودک به دنبال داشته باشد؟ آیا اصولاً حقوق کودک در این موارد نقض شده و اینکه چنین کاری چه تناقضی با حقوق کودکان دارد؟

یکی از مصادیق نقض حقوق کودک انتشار تصاویر کودکان است که می‌تواند به منظور برانگیختن حس ترحم مخاطبان، تبلیغ کالا و خدمات در رسانه‌ها و فضای

با اهداف مختلف نظیر نمایش زیبایی‌ها و استعدادهای کودکان، برانگیختن حس ترحم مخاطبین، تبلیغ کالا و خدمات در فضای مجازی و رسانه ملی، سایت‌های خبری و اینترنتی و صفحات شخصی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و حتی والدین است. این امر علاوه بر نقض حریم خصوصی کودکان، نادیده انگاشتن مصالح عالی‌ه آنان تلقی می‌شود و به صورت بالقوه می‌تواند کودکان را در معرض مخاطرات و آسیب‌های جسمانی و روانی در آینده قرار دهد.

از طرفی با توجه به ماندگاری تصاویر به ویژه در فضای مجازی، تصمیم امروز دائر بر نشر تصویر کودک به هر عنوان که ممکن است در آینده کودک از انتشار آن متضرر یا ناراضی تلقی گردد، مغایر حق کودک بر کرامت انسانی، خشونت علیه کودکان، حق بر تعیین سرنوشت آنان و همچنین به واسطه آسیب‌های روحی، جسمی و... مغایر مصالح عالی‌ه کودکان می‌باشد. از این رو، هرگونه انتشار تصویر کودکان ممنوع و انجام آن نقض صریح حقوق آنان به شمار می‌رود.

مجله حقوق ما برای بحث در مورد حقوق کودکان در فضای مجازی، با محمد مقیمی، وکیل پایه یک دادگستری، گفت‌وگو کرده است. مشروح این گفت‌وگو را در زیر می‌خوانید.

است که والدین باید از هرگونه عملی که با کرامت و سلامت جسمی و روانی فرزندانشان مغایرت داشته باشد، بپرهیزند.

حق حریم خصوصی کودک چون با کرامت انسانی و سلامت جسمی و روانی کودک در ارتباط است، حتی از سوی والدین قابل واگذاری نیست. البته شایسته است در این خصوص قانون خاص تصویب گردد.

آیا استفاده ابزاری والدین از فرزندانشان، برای کسب درآمد و تبلیغ محصولات شرکت‌ها، با حقوق کودک و کنوانسیون‌های حمایت از حقوق کودک و قانون جرایم رایانه‌ای منافات دارد؟ قوانین ایران در این رابطه چه اقداماتی را در نظر گرفته‌اند؟

بله مغایر کنوانسیون حقوق کودک است و از مصادیق سوءاستفاده از کودک و کار اجباری به شمار می‌رود. اما در قوانین کنونی ایران مورد توجه قرار نگرفته و باید با تصویب قانون مورد جرم انگاری قرار گیرد.

آیا رعایت نکردن حقوق کودک در خصوص حریم خصوصی‌اش در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، از سوی والدین، جرم و تخلف محسوب می‌شود و قابل پیگیری است؟ همچنین دولت چه وظایفی در قبال حمایت از کودکان در مقابل سوءاستفاده از آنها چه از سوی والدین و چه از سوی رسانه‌ها، در فضای مجازی اندیشیده است؟

دولت باید با وضع قوانین و اتخاذ سیاست‌های حمایتی از کودکان حمایت کند. اما متأسفانه قانونگذاری و سیاستگذاری در خصوص حقوق کودکان در ایران با استانداردهای جهانی فاصله بسیاری دارد که مهمترین علت آن قانونگذاری مبتنی بر منابع شرعی و فقهی است.

بیانه‌های مرجع ملی کمیسیون حقوق کودک، در رابطه با انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و سایت‌های خبری تا چه اندازه‌ای الزام‌آور است؟

بیانه‌های مرجع ملی کمیسیون حقوق کودک، الزام‌آور نیستند، نمی‌توانند در دادگاه‌ها مورد استناد قرار بگیرد و جنبه توصیه‌ای و ارشادی دارند. برای اینکه ضمانت اجرا داشته باشند و در دادگاه‌ها مورد استناد قرار گیرند باید به قانون تبدیل شوند.

روبرو هستیم. اما اگر جرمی در این خصوص انجام شود، بسته به مورد می‌توان به قانون مجازات اسلامی استناد کرد. در خصوص جبران خسارات معنوی و مادی می‌توان به قانون مسئولیت مدنی مراجعه کرد. قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب سال ۱۳۸۱ نیز می‌تواند، قابل استناد باشد.

ورود به حریم خصوصی کودکان، با توجه به صغر سن و عدم توانایی آنها به تصمیم‌گیری در اعمال حق خود، آیا قوانین ایران این حق کودک را قابل واگذاری به دیگران و حتی والدین کرده است؟
به‌طور کلی برابر قانون، والدین باید مصلحت کودکان را در نظر بگیرند و در تربیت آنان کوشا باشند. بدیهی

ما در این زمینه به قانون‌گذاری نیاز داریم. این اقدام باعث آسیب جدی روحی و روانی کودک می‌شود، بنابراین برخی موارد باید جرم انگاری شود. البته تا تصویب قانون جدید می‌توان به قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب سال ۸۱ استناد کرد.

چه نقض‌هایی در رابطه با نقض حقوق کودکان در فضای مجازی، در قوانین ایران وجود دارد که باید اصلاح بشود؟ همچنین در قوانین ایران چه راهکارهایی برای رعایت حقوق و کرامت کودک در فضای مجازی هم از سوی والدین و هم از سوی رسانه‌ها، در نظر گرفته شده است؟
همانطور که اشاره شد، ما در این زمینه با خلاء قانونی

است، والدین در دادگاه محاکمه و با مجازات یک سال حبس یا تا ۴۵ هزار یورو جریمه روبرو می‌شوند. نکته جالب آنکه این مجازات فقط به دلیل ناراضی‌تاری فرد از پخش شدن عکس دوران کودکی‌اش توسط والدینش نیست. بلکه دلیل مهم‌تر امکان استفاده پدوفیل‌ها از عکس‌های نامتعارف کودکان است که امروزه بسیار شایع شده است.

قوانین جمهوری اسلامی در رابطه با انتشار عکس و ویدیوی‌های کودکان توسط هر شخصی اعم از اعضای خانواده و یا هر شخص دیگری، در فضای مجازی و یا رسانه‌های دولتی و غیردولتی چه می‌گویند؟

رضایت افراد در نتیجه بلوغ عقلی و فکری قابل احراز است. پس انتشار تصاویر و ویدئوهای کودک در فضای مجازی توأم با رضایت کودک تلقی نمی‌شود

استفاده از کودکان برای تبلیغات، از مصادیق بهره‌کشی است

کودک؛ پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در خصوص فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان؛ کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه‌نامه مکمل آن؛ آئین‌نامه مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک؛ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان و برخی از مقررات قانون مجازات اسلامی و قانون آئین دادرسی کیفری، کودک به فردی اطلاق می‌شود که هنوز به سن ۱۸ سال کامل نرسیده است.

فرض مراجع قانونگذاری داخلی و بین‌المللی بر این است که افراد زیر ۱۸ سال هنوز به آن درجه از بلوغ فکری نرسیده‌اند که بتوانند در تمامی امور خود تصمیم‌گیری کنند. بر همین اساس، اشخاص تا سن ۱۸ سالگی نه تنها نمی‌توانند مسئولیت رفتار و اقدامات خود را بر عهده بگیرند، بلکه در برابر تعرضات و سوءاستفاده‌های مختلف اعم از جنسی و کاری آسیب‌پذیرند. این افراد کودک تلقی می‌شوند و از حمایت‌ها، تسهیلات و ارفاق‌های قانونی برخوردارند.

با در نظر گرفتن تعریف فوق، رضایت افراد که در نتیجه بلوغ عقلی و فکری قابل احراز است، زمانی خاص می‌گردد که شخص به ۱۸ سال کامل رسیده باشد. پس انتشار تصاویر و ویدئوهای کودک در فضای مجازی توأم با رضایت کودک تلقی نمی‌شود و این نوع از اقدامات مغایر با حقوق کودک است.

ممکن است گفته شود، کودک از انتشار تصاویر و ویدئویش رضایت داشته و به همین دلیل هم خوشحال خواهد شد و همین خوشحالی را می‌توان دلیل بر رضایت تلقی کرد. در پاسخ باید گفت که میل به دیده شدن و جلب توجه در افراد یک میل نهفته و غیر قابل انکار است و بطور اصولی کودک نیز از این میل برخوردار است. پس بروز و ظهور این میل در کودک لزوماً در نتیجه تصمیم شخصی ناشی از

امروزه علاوه بر اخبار سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، عکس و ویدیوی کودکان بخش لاینفک شبکه‌های اجتماعی شده است. برخی کارشناسان و مدافعان حقوق کودک بر این باورند که انتشار تصاویر کودکان بالقوه می‌تواند زمینه را برای سوءاستفاده‌ی افراد کودک‌آزار فراهم کند.

مضاف بر این، انتشار عکس کودکان در فضای مجازی به دست والدین، باعث می‌شود که کودک در آینده، هیچ امکانی برای تصمیم گرفتن درباره محتوایی که سال‌ها قبل از او در فضای مجازی منتشر شده، نداشته باشد.

در واقع والدین با انتشار و به اشتراک گذاشتن عکس و ویدیوی کودکان، اختیار عمل را برای همیشه از او می‌گیرند. حافظه اینترنت قابل پاک کردن نیست. محتوایی که منتشر می‌شود، حتی اگر حذف شود، ممکن است تا سال‌ها و سال‌ها روی آرشیو شبکه‌های مختلف باقی بماند.

مجله حقوق ما در این رابطه با مازیار طاطایی، حقوق‌دان و وکیل دادگستری، گفت‌وگو کرده است. متن کامل این مصاحبه را در زیر می‌خوانید.

انتشار عکس‌ها و ویدئوهای کودکان در فضای مجازی، توسط افراد خانواده یا رسانه‌ها، چه عواقبی می‌تواند برای کودک به دنبال داشته باشد؟ اصولاً آیا حقوق کودک در این موارد نقض می‌شود؟

ابتدا ضروری می‌دانم یک تعریف قانونی از کودک داشته باشیم. بر اساس مقررات بین‌المللی که ایران بر اساس تصویب در مرجع قانون‌گذاری به آنها ملحق شده، از آن جمله کنوانسیون حقوق

بلوغ عقلی و فکری نیست و این خوشحالی را نمی‌توان به رضایت شخص متصل نمود.

از طرف دیگر، حق بر بدن، یک حق بشری و کاملاً شخصی است که جزو حریم خصوصی افراد محسوب می‌شود و ولایت پذیر نیست. کسی نمی‌تواند با نام ولایت یا قیمومیت یا سرپرستی، با انتشار تصاویر و ویدئو این حق و حریم را نقض نماید.

قوانین جمهوری اسلامی در رابطه با انتشار عکس و ویدئوی‌های کودکان توسط هر شخصی اعم از اعضای خانواده و یا دیگران، در فضای مجازی و یا رسانه‌های دولتی و غیردولتی چه می‌گویند؟

به شرحی که گفته شد رضایت کودک برای انتشار تصاویر و ویدئو قابل احراز نیست و از طرف دیگر حق بر بدن ولایت پذیر نیست. پس می‌توان گفت مطابق ماده ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای که به عنوان ماده ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی نیز شناخته شده است، هر کس به وسیله سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی صوت یا تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری را بدون رضایت او جز در موارد قانونی منتشر کند یا دسترس دیگران قرار دهد، به نحوی که منجر به ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت او شود، به حبس از نود و یک روز تا دو سال یا جزای نقدی از پنج تا چهل میلیون ریال، یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

در خصوص ماده فوق، ممکن است ایراد شود که ورود ضرر و یا هتک حیثیت کودک در انتشار تصاویر رکن اصلی تحقق بزه است و چون در مورد کودک این رکن مفقود است، بنابراین جرمی محقق نیست. در پاسخ باید گفت: اگرچه مطابق اصول مسلم حقوقی، تفسیر قوانین جزائی باید به نفع متهم باشد و محدود باشد، اما از آنجا که ضرر مورد نظر، تنها ضرر مادی نیست و حتی خطر قریب‌الوقوع نیز می‌تواند مصداق آن باشد، چون رضایت کودک قابل احراز نیست، انتشار دهنده ممکن است با مجازات فوق روبرو شود. از طرف دیگر، اگر انتشار عکس از مصادیق هرزه‌نگاری به مفهوم تهیه و تولید هر اثری که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان و یا به منظور بهره‌کشی اقتصادی باشد، مطابق قانون حمایت از اطفال و نوجوانان جرم تلقی می‌شود و در صورتی که انتشار دهندگان سمت ولایت، قیمومت و یا سرپرستی باشند با مجازات مواجه خواهند شد.

چه نقص‌هایی در رابطه با نقض حقوق کودکان در فضای مجازی، در قوانین ایران وجود دارد که باید اصلاح بشود؟ همچنین در قوانین ایران چه راهکارهایی برای رعایت حقوق و کرامت کودک در فضای مجازی هم از سوی والدین و هم از سوی رسانه‌ها، در نظر گرفته شده است؟

اگرچه قانون حمایت از اطفال و نوجوانان که در سال ۱۳۹۹ تصویب و اجرائی شده است، اقدامات پیشگیرانه‌ای را در مورد بزه دیدگان و یا افرادی که در معرض خطر هستند پیش‌بینی کرده، و در اقدامی

داده است و اعمال حق را به عنوان مبنائی برای شروع بع رسیدگی و انجام اقدامات تامینی، شناسائی کرده است.

آیا استفاده ابزاری والدین از فرزندانشان، برای کسب درآمد و تبلیغ محصولات شرکت‌ها، با حقوق کودک و کنوانسیون‌های حمایت از حقوق کودک و قانون جرایم رایانه‌ای منافات دارد؟ قوانین ایران در این رابطه چه اقداماتی را در نظر گرفته‌اند؟

اقدامات اینچنینی از مصادیق بهره‌کشی و به‌کارگیری کودک، و مطلقاً ممنوع است. قانونگذار ایران با تصویب قوانین داخلی و الحاق به کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های بین‌المللی، از جمله کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه‌نامه مکمل، کنوانسیون حقوق کودک، پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک درخصوص فروش، فحشاء و هرزه‌نگاری کودکان، ممنوعیت چنین اقداماتی را شناسائی کرده است و به شرحی که در بالا به آن اشاره شد، چنین اقداماتی بر اساس قانون جرائم رایانه‌ای می‌تواند مجرمانه تلقی شود.

آیا رعایت نکردن حقوق کودک در خصوص حریم خصوصی‌اش در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، جرم و تخلف والدین محسوب می‌شود و قابل پیگیری است؟ دولت چه وظایفی در قبال حمایت از کودکان در مقابل سوءاستفاده از آنها در فضای مجازی اندیشیده است؟

همانگونه که گفته شد، انتشار تصاویر کودک توسط والدین می‌تواند واجد جنبه مجرمانه باشد و این‌گونه والدین ضمن اینکه با تحمل مجازات قانونی مواجه می‌شوند، ممکن است در مواردی از حق نگهداری کودک نیز محروم شوند.

بیانه‌های مرجع ملی کمبسیون حقوق کودک، در رابطه با انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی و سایت‌های خبری تا چه اندازه‌ای الزام‌آور است؟

با عنایت به آئین‌نامه این مرجع که در سال ۱۳۹۱ به تصویب رسیده است، بیانیه‌های مرجع مذکور بیشتر جنبه ارشادی داشته و لازم الاجرا نیست. چیزی که از آن به عنوان مصوبات شورای هماهنگی مرجع فوق نام برده شده است نیز عموماً جنبه پیشنهادی دارد. اما با عنایت به قسمت اخیر از بند ب از ماده ۸ آئین‌نامه مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک، برخی مصوبات شورای هماهنگی قابل اجرا شناسائی شده و به همین اعتبار، اختیار پیگیری حسن اجرای مصوبات به دبیر این شورا تفویض شده است.

مع‌الوصف از آنجا که هیچ‌گونه مجازاتی، اعم از کیفری و یا اداری، برای تخلف از چنین مصوباتی پیش‌بینی نشده است، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که این مصوبات از ضمانت اجرایی لازم برخوردار نیستند.

کافی از یک طرف و تمرکز اینگونه کودکان در یک محل، می‌تواند آثار زیانبار بیشتری برای کودک و در نهایت اجتماع به همراه داشته باشد.

ورود به حریم خصوصی کودکان، با توجه به صغر سن و عدم توانایی آنها به تصمیم‌گیری در اعمال حق خود، آیا قوانین ایران این حق کودک را قابل واگذاری به دیگران و حتی والدین کرده است؟

همانگونه که در بالا به آن اشاره شد، حق بر بدن یک حق بشری شناخته شده و جزو حریم خصوصی افراد است. خوشبختانه بند الف از ماده ۳۰ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، تعقیب کیفری جرائم علیه تمامیت جسمی و روحی کودک را مشروط و محدود به اعلام والدین، سرپرست و یا قیم نکرده است. این امر نه تنها به اعلام کودک اعتبار بخشیده، بلکه به سازمان‌های مردم نهاد و یا سازمان‌های دولتی و یا عمومی که وظیفه صیانت از سلامت جسمی و روحی و قانونی افراد را بر عهده دارند نیز اجازه داده شده است تا نسبت به اعلام موضوع اقدام کنند. با اعلام آنها رسیدگی به موضوع و اتخاذ اقدامات تامینی شروع خواهد شد.

این موضوع که در خصوص برخی جرائم در قانون آئین دادرسی کیفری نیز شناسائی شده است (در خصوص سازمان‌های مردم نهاد) پیشرفت بسیار خوبی در حمایت از کودک بزه دیده و یا در معرض خطر است.

به زبان ساده، قانونگذار اصل را بر درستی اظهار و اعلام کودک دانسته و بر همین اساس رسیدگی و انجام اقدامات تامینی را اجازه

ویدئوهای بامزه‌ی امروز ممکن است باعث تحقیر کودک و تخریب شخصیت او در بزرگسالی شود

فضای مجازی، بستری بالقوه برای بزه‌دیدگی و بزهکاری کودکان

گاه از فضای سایبری به عنوان قاره ششم یاد می‌شود؛ چرا که بیشترین جمعیت انسانی را به خود مشغول کرده و متأسفانه حضور کودکان در این بستر قابل توجه است. استفاده از تصاویر و ویدئوهای کودکان در شبکه‌های اجتماعی موضوعی است که اخیراً مورد توجه فعالان حقوق کودک قرار گرفته است.

کودکان و نوجوانان به عنوان یکی از مهمترین و در عین حال آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه همواره مورد توجه نظام‌های حقوقی و اجتماعی داخلی و بین‌المللی بوده‌اند. اصل لزوم حمایت ویژه از کودکان و نوجوانان و رعایت مصلحت کودک از مهمترین اصول مندرج در کنوانسیون حقوق کودک است.

با این حال به نظر می‌رسد کنوانسیون حقوق کودک متناسب با مقتضیات زمان و برای عصر دیجیتال نگاشته نشده و باید در تعریف مصادیق نقض حقوق کودک بازنگری جدی صورت گیرد. کنوانسیون حقوق کودک در سال ۱۹۸۹ مورد پذیرش جامعه جهانی قرار گرفته و بعد از آن تنها دو پروتکل به آن اضافه شده است؛ در حالی که عصر دیجیتال و رسانه از سال ۲۰۰۰ توسعه قابل توجهی داشته است.

در این خصوص «مجله حقوق ما» با محمدجواد مطهری‌فر، دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل و فعال حقوق کودکان، گفت‌وگو کرده است.

آقای مطهری‌فر! به عنوان اولین سوال بفرمایید آیا حق آزادی بیان به والدین این اجازه را می‌دهد تا اقدام به انتشار تصویر یا ویدئو از کودکان خود در فضای مجازی نمایند؟

به عقیده برخی پژوهشگران، عصر امروز عصر تسلط رسانه‌های اجتماعی است و قدرت اثرگذاری تصویر در زمانه سلطه رسانه‌ها غیرقابل انکار است و مسلماً تصویر و ویدئوی مناسب کمک شایانی به انتقال مفاهیم خواهد کرد. بنابراین همانطور که شما اشاره کردید ممکن است این شائبه به وجود آید که انتشار تصویر در فضای سایبر یکی از مصادیق آزادی بیان است.

در پاسخ به این تفکر، باید گفت هرچند طبق ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر همه ابناء بشر از حق آزادی بیان بهره‌مند هستند و می‌توانند آزادانه نسبت به انتشار افکار، عقاید و اطلاعات خود با استفاده از تمام وسایل ممکن و بدون ملاحظات مرزی اقدام نمایند. اما حدودی برای استفاده از این حق در ذیل ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی سیاسی تعیین شده است.

در این بند از دو منظر به محدودیت‌ها نگریسته شده است. برخی اوقات محدودیت ایجاد شده به منظور حفظ حقوق فردی است مانند تعارض بین آزادی بیان و حقوق سایرین و حیثیت فرد ثالث و در بعضی موارد آزادی بیان

موجب خدشه وارد شدن به نظم و اخلاق و سلامت جامعه خواهد شد.

انتشار تصاویری که مغایر با حقوق جمعی است و موجب برهم زدن نظم عمومی و اخلاق حسنه در جامعه می‌شود تقریباً از طرف اکثریت جوامع مذموم و ناپسند است و محدودیت انتشار این‌گونه تصاویر تا حدودی پذیرفته شده است. محدودیت انتشار تصاویری که تزیین شدن حق ثالث و یا اضرار به دیگری را در پی دارد نیز پذیرفته است. اما انتشار تصویر برهنه یک کودک، یا انتشار ویدئو از شیرین زبانی کودکی که عبارات را به درستی تلفظ نمی‌کند نه مخالف اخلاق حسنه است و نه نظم عمومی را برهم می‌زند بلکه از دید والدین بسیار هم جذاب است. در حالی که باید کودک را فرد مستقل و دارای حقوق دانست. هرچند تا پایان سن کودکی اخذ رضایت از کودک بابت انتشار تصویر وی فاقد آثار حقوقی است لکن باید این احتمال را داد که انتشار تصویر امروز کودک آسیب‌هایی در آینده متوجه کودک کند. بنابراین از این زاویه حق آزادی بیان والدین در انتشار تصویر کودک می‌تواند مغایر با حقوق آتی کودک باشد.

در صحبت‌ها به آسیب احتمالی کودکان در آینده اشاره کردید، انتشار تصاویر کودکان در فضای مجازی چه آسیب‌هایی برای کودکان دربرخواهد داشت؟

طبق پژوهشی که در دانشگاه میشیگان انجام شده حدود ۵۶ درصد از والدینی که در این پژوهش شرکت کرده بودند اطلاعات شرم‌آوری از کودکان خود منتشر می‌کردند. ۵۱ درصد با انتشار اطلاعاتی اعلام می‌کردند فرزندشان در ساعت مشخصی کجاست و ۲۷ درصد از شرکت‌کنندگان در این تحقیق، عکس‌های نامناسب از کودکان خود به اشتراک می‌گذاشتند.

این اتفاق نظر وجود دارد که مطابق اصل جهانی لزوم حمایت ویژه از کودکان، توجه و حساسیت بیشتری باید نسبت به انتشار تصاویر کودکان داشته باشیم. در این رابطه حتی برخی فعالان حقوق کودک معتقدند انتشار عکس‌های کودکان برای برانگیختن احساسات مخاطبان، سوءاستفاده از کودکان محسوب می‌شود.

انتشار تصویر از یک کودک در حقیقت تولید و به اشتراک

آیا انتشار تصویر کودکان در فضای سایبری با حقوق کودک طبق کنوانسیون حقوق کودک نیز در تعارض است؟

علاوه بر مواردی که عرض شد، انتشار تصاویر کودکان در فضای سایبر با نقض حقوق کودک از منظر کنوانسیون حقوق کودک نیز همراه است. نقض جنبه‌های گوناگون حریم خصوصی یکی از دامنه‌های گسترده برای ورود صدمه به این گروه سنی است که آنان را در آستانه خطر قرار می‌دهد و بستری بالقوه برای گستره وسیعی از آسیب‌ها و مخاطرات ناشی از بزه‌دیدگی و گاهی نیز بزهکاری قلمداد می‌شود.

طبق پیمان‌نامه‌ی جهانی حقوق کودک، حفظ کرامت انسانی و حریم خصوصی کودکان از حقوق اولیه و ضروری آن‌هاست. در همین راستا انتشار تصویر کودکان آن‌هم در شرایطی که آن‌ها را در وضعیت نامناسبی نشان می‌دهد

کرامت انسانی‌شان را خدشه‌دار می‌کند. ویدئوهای بامزه امروز ممکن است باعث تحقیر کودک و تخریب شخصیت وی در بزرگسالی شود. بنابراین والدین به طور ناخواسته با انتشار تصویر نامناسب از کودک خود، بر حق تعیین سرنوشت فرزند خود نیز تاثیرگذار خواهند بود. طبق مقدمه کنوانسیون حقوق کودک کرامت، احترام، برابری از بدیهیات حقوق کودک است که ممکن است با انتشار تصاویر نامناسب از کودک این حقوق در آینده مورد تعرض قرار گیرد. چرا که مسلماً افراد حق دارند که نخواهند تصویری از گذشته‌شان بر جای بماند یا دیگران از وضعیت زندگی آن‌ها در گذشته آگاه باشند. از طرفی طبق بند ۲ ماده ۱۴ کنوانسیون، والدین موظف به هدایت کودک در جهت رشد استعدادها و توانایی‌هایش هستند بنابراین والدین باید این نکته را لحاظ کنند که هر عکس و فیلم و متنی که از کودکان‌شان منتشر می‌کنند، ممکن است همه‌گیر شده و چهره‌ی کودک را در آینده بسازد. در واقع ناخواسته تصویری اجباری از آینده‌ی کودک می‌سازند.

البته این حرف به این معنا نیست که والدین نباید برای آینده کودک تصمیمی بگیرند بلکه باید بهترین تصمیم را بگیرند که متضمن رشد و تعالی کودک باشد و مصالح عالیه کودک را تضمین نماید. والدین با انتخاب نام، محل تولد و خیلی از اقدامات دیگر برای آینده کودک‌شان تصمیم‌گیری می‌کنند. بنابراین انتشار تصاویر کودکان نیز بایستی با وسواس زیاد و تحت تدابیری صورت گیرد در غیر اینصورت ممکن است موجب نادیده گرفته شدن مصالح عالیه کودک شده و کودک را در معرض مخاطراتی از قبیل تبعیض، تحقیر و سوء استفاده قرار دهد.

همچنین کنوانسیون در ماده ۱۶ برای افراد انسانی زیر ۱۸ سال همانند افراد بزرگسال حریم خصوصی در نظر گرفته است. هرچند تعریف واحدی از حریم خصوصی وجود ندارد اما محدوده معقولی که فرد انتظار دارد از دسترس دیگری مصون بماند را می‌توان حریم خصوصی تعریف کرد.

اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی حیثیت و محرمانگی افراد را مورد حمایت قرار داده‌اند. قانون اساسی ایران نیز در اصول ۲۲-۲۳ و ۲۵ به طور غیرمستقیم حریم خصوصی افراد را مورد حمایت قرار داده است. متأسفانه

حقوق ما

ما از عدالت سهمی داریم
دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر
صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر
ایران/ محمود امیری مقدم
سر دبیر این شماره: مریم غفوری
تماس با مجله: mail@iranhr.net

گفت‌وگو

حقوق ما ژوئن ۲۰۲۰ / خرداد ۱۳۹۹ ۳۶

فرانسه انتشار تصویر بدون اخذ رضایت از صاحب عکس جرمه‌ای تا ۴۵ هزار یورو را برای متخلف در پی خواهد داشت، حتی اگر متخلف والد کودک باشد، و اگر عکس‌ها شرم‌آور تشخیص داده شود، تا یک‌سال حبس انتظار والدین را می‌کشد.

ماده ۹۶ قانون کپی‌رایت ایتالیا نیز به تصویر گذاشتن عکس از چهره افراد بدون گرفتن رضایت آنان، بجز در برخی موارد استثنایی، را ممنوع کرده است. در اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۴ لایحه قوانین حفظ داده‌ها بازنویسی شد که یکی از مهم‌ترین بندهای آن لایحه حق فراموش‌شدن آنلاین است. پیشنهاد دهندگان این لایحه در صدد هستند تا هر کاربر این امکان را داشته باشد که اطلاعات مربوط به خود را از همه اینترنت حذف کند امری که البته هنوز متحقق نشده است.

نقش مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک وزارت دادگستری را در خصوص آگاهی خانواده‌ها چطور ارزیابی می‌کنید؟ آیا بیانیه اخیر این مرجع الزام‌آور است؟

مرجع ملی کنوانسیون حقوق کودک در واقع مرجعی جهت پایش و نظارت بر اجرای مفاد کنوانسیون حقوق کودک است که متولی برنامه‌ریزی، هماهنگی، نظارت و پایش حقوق کودک در ایران است و نقش حمایتی از حقوق کودکان در سطح ملی را برعهده دارد. لذا این مرجع فاقد وظایف تقنینی است بلکه با ساختار سازی و ایجاد زنجیره تعاملی و ارائه نظریات مشورتی و نیز تدوین طرح‌ها و برنامه‌ها زمینه ارتقاء حقوق کودکان را فراهم میکند. از این منظر نقش مهمی در فرهنگ‌سازی و تعیین ساختار و تدوین برنامه‌ها دارد؛ همانطور که سال ۱۳۹۵ سند ملی حقوق کودک در شورای هماهنگی این مرجع تصویب شد.

در پی قتل رومینا و انتشار تصاویر وی در فضای سایبری این مرجع بیانیه‌ای منتشر کرد که انتشار تصاویر کودکان در فضای سایبری را مغایر با حقوق کودک دانست. با این مقدمه باید عرض کنم بیانیه یا مانیفست در واقع نوشته‌ای است که به بیان نظرات و برداشت‌های یک شخص یا یک گروه می‌پردازد، لذا بیانیه الزام‌آور نیست.

فضای سایبر با گستره وسیع خود شرایط نقض حق تنها بودن و محرمانه بودن اطلاعات و داده‌های افراد، به نحوی که مصون از کنترل و تجسس دیگران باشد، را تسهیل کرده است. افراد در دنیای سایبری فارغ از مرزهای جغرافیایی در کمترین زمان و با بالاترین دقت و برای همیشه امکان دستیابی به اطلاعات دیگران را دارند. با این توضیح انتشار تصاویر کودکان در فضای سایبری قطعاً حریم خصوصی کودک را نقض خواهد کرد.

در صورت انتشار تصویر از کودک در فضای مجازی چه مسئولیتی متوجه منتشر کننده است؟

در حقوق داخلی ایران به استناد بند پ ماده ۱ آیین نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و اصول پیش گفته قانون اساسی، حریم خصوصی افراد محترم است. علاوه بر آن انتشار تصاویر خصوصی افراد در فضای مجازی بدون اخذ رضایت در صورتی که منجر به ضرر یا هتک حیثیت فرد شود، وفق ماده ۱۷ قانون جرایم رایانه‌ای مجازات حبس یا جزای نقدی یا هر دو را برای متخلف در پی دارد.

اما در فرضی که انتشار تصاویر توسط والدین صورت گیرد، حداقل تا زمانی که کودک به سن ۱۸ سالگی برسد امکان استفاده از این مقرره وجود ندارد. هرچند طبق ماده ۱۸ کنوانسیون حقوق کودک، در رشد و تعالی کودک و حفظ منافع عالی او، والدین نسبت به سایرین برتری دارند اما واقعیت این است که والدین، مالک کودک نیستند، بلکه موظف به حفاظت از حقوق کودکانند. آنها موظفند تا حریم خصوصی کودک را حفظ کنند و او را از هر آسیبی در امان بدارند و اگر آسیب ناخواسته‌ای از محیط بیرون به او وارد شد، تلاش کنند تا از گسترده‌تر شدن آن جلوگیری کنند.

همچنین طبق ماده ۱۹ کنوانسیون، دولت‌ها نیز در قبال خشونت نسبت به کودکان وظیفه حمایتی دارند. حتی اگر انتشار تصاویر خصوصی از کودکان در فضای مجازی را خشونت علیه کودک در نظر بگیریم، باز هم وفق مقرره ماده ۱۹ دولت‌ها در برابر بی‌توجهی و سهل‌انگاری والدین وظیفه دخالت و حمایت از کودک را برعهده دارند. شاید برایتان جالب باشد که بدانید بر اساس قوانین